

BATÓ SZILVIA

Büntetőjogi eszmék a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841)*

A reformkori büntetőjogi gyakorlat teljes és tényleges feltárásához a hatályos büntetőjogi normák és tankönyvi megállapítások elemzésén túl a rendelkezésre álló összes levéltári forrás ismerete is szükséges, ezen kívül a büntetőjogi szabályok megismerhetőségének és alkalmazásának vizsgálata is része a jogtörténeti kutatásnak.¹ A kodifikációs lépések és a közvéleményben élő büntetőjogi elképzelések, eszmék is hozzátartoznak a bírósági gyakorlatot befolyásoló tényezők közé. A büntetőjogi kodifikáció magyarországi története a jogtörténeti kutatások egyik legjobban vizsgált területe, azonban a polgári reformmozgalom kibontakozásában is fontos szerepet játszott 1829. évi tervezet teljes feldolgozása még várat magára.²

Az 1830–40-es évekre kialakuló közvélemény szerepét a büntetőjogi gondolkodás alakulásában nem vizsgálták még, pedig igen jelentős alakító tényező lehetett. A hirtelen fejlődésnek indult szakirodalom és a politikai sajtó sokféle elképzelésnek a közvetítésére lett alkalmas, különösen az érdeklődő olvasóközönség kialakulása után. A politikai és tudományos kiadványok, lapok megrendelői és olvasói mindenek előtt a nemesi és nem nemesi származású értelmiségiek, vármegyei tisztviselők voltak, amint ezt a *Tudományos Gyűjtemény* előfizetői névsorából is láthatjuk.³ A nyilvánosságon keresztül szerzett értesülések más törvényhatóságok joggyakorlatáról, a megismert tudományos eredmények, információk és elképzelések nem elhanyagolható hatást gyakorolhat-

* A tanulmány a Pólay Elemér Alapítvány támogatásával készült.

¹ HAJDU LAJOS: *Jogtörténeti kutatómunkánk hiányosságairól és követelményeiről*. (Töprengések Kállay István „Úriszéki bíráskodás a XVIII–XIX. században” című monográfiája kapcsán.) Századok 120 (1986) 1095–1120. 1095; HAJDU LAJOS: *A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről*. (Rabtabellák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke.) Levéltári Közlemények 55 (1984/1) 3–30. 3; HAJDU LAJOS: *Bűnözés és büntetőbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon*. Budapest, 1996. 10.

² A reformmozgalom kialakulására: BARTA ISTVÁN: *A magyar polgári reformmozgalom kezdeti szakaszának problémái*. Történelmi Szemle 6 (1963) 305–343; BARTA ISTVÁN: *A fiatal Kossuth*. Budapest, 1966; GERGELY ANDRÁS: *A „rendszeres bizottsági munkálatok” szerepe a magyar polgári reformmozgalom kibontakozásában*. Tiszta 28 (1974/6) 37–41. (a továbbiakban: GERGELY). A büntetőjogi kodifikáció legújabb összefoglalása: BALOGH ELEMÉR: *A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei*. Jogtudományi Közlöny 52 (1997) 469–484. (a továbbiakban: BALOGH); BALOGH ELEMÉR: *Egy elfelejtett büntetőtörvénytervezet*. Győri Tanulmányok 20 (1998) 73–84.

³ FENYŐ ISTVÁN: *Haladás és maradiság harca a Tudományos Gyűjteményben*. In: *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 280–329. 294.

tak a reformkori jogalkalmazókra. Ezeknek a kapcsolatoknak a kimutatásához a kutatásnak az egyes törvényszékek büntetőjogi gyakorlatán kívül az ún. nyilvánossági fórumokon végbement vitákat is fel kell tárnia. Feltételezhető, hogy a közvélemény által legjobban vitatott kérdések a büntetőbíráskodás területén is változáson mentek át ebben az időben.

A politikai közvélemény nem azonosítható sem a közhangulattal, sem a megjelenő vélemények összességével, mert körvonalazható célja és rendszere van és egy öt elem-ből álló feltételrendszer szükséges a kifejlődéséhez. A társadalom fejlettsége, technikai előfeltételek, szabadság, a vélemények intézményesedésének lehetősége mellett indukáló tényezők megléte esetén alakul ki a politikai közvélemény.⁴ Ezek a feltételek az 1830-as évek elejére alakultak ki Magyarországon, a modern politikai sajtó létrejöttével az 1840-es évek első felében már javában működött. A reformkori Magyarországon a köztörténeti kutatások alapján rendi és polgári nyilvánossági eszközöket különíthetünk el, a rendi fórumok alatt a rendi képviseleti szerveket értjük: az országgyűlést és a megyegyűlést, modern nyilvánossági eszköz a sajtó és az egyesület.⁵ A rendi országgyűlésen egyetlen alkalommal merült fel az anyagi büntetőjog, az 1843. évi javaslatok tárgyalása során.⁶ A vármegyék közül csak tizennégy küldte be az 1795. évi büntetőjogi javaslat kidolgozása során visszalépést sürgető javaslatát,⁷ tényleges büntetőjogi kérdések tárgyalására csak az 1830–32 közötti vitákban került sor,⁸ ezt követően a megyegyűlések rendszeresen foglalkoztak a témával. A modern eszközök közül az egyesületek jellegükénél fogva nem vizsgálhatóak ebből a szempontból, nem állnak rendelkezésre források ilyen tevékenységükről. A sajtó szakmai része sem teljesen feldolgozott az anyagi büntetőjog szempontjából, de bizonyíthatóan itt jelennek meg a későbbi politikai sajtóban felvetődő kérdések, mint például a büntetési rendszer és a végrehajtási körülmények teljes átalakításának igénye a *Tudományos Gyűjteményben* az 1830-as évek elején.

A húszas–harmincas évek országgyűlési vitáinak hatására az olvasóközönség elkezdett érdeklődni a sajtó iránt, a politikai aktivitás pedig fellendítette a hírlapirodalmat.⁹ A korábbi ún. referáló sajtó helyett, amely események ismertetésénél tovább nem terjeszkedett,¹⁰ és amelynek hasábjain ritkán vetődtek fel elvi kérdések,¹¹ megjelent 1841-ben a modern politikai sajtó. A korábbi kerülőutakra (ismeretterjesztő forma, melléklapok) már nem volt szükség, mert a cenzúrán a kormányzat lazított, és a megfelelő olvasótábor is kialakult. A hírlapok alkalmassá váltak csoportok programjának

⁴ GERGELY ANDRÁS – VELIKY JÁNOS: *A politikai közvélemény fogalma Magyarországon a XIX. század közepén*. Acta Univ. Debr. Ser. Hist. XVIII. Magyar Történeti Tanulmányok VII. Debrecen, 1974, 5–42. 6–7.

⁵ PAJKOSSY GÁBOR: *Polgári átalakulás és nyilvánosság a magyar reformkorban*. Előadások a Történettudományi Intézetben 14. Budapest, 1991. (a továbbiakban: PAJKOSSY) 3–4.

⁶ FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I, III*. Budapest, 1896, 1900. (a továbbiakban: FAYER 1896, 1900.).

⁷ HAJDU LAJOS: *Javaslatok az 1795. évi büntetőkódex-tervezethez*. Acta Fac. Pol.-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. VIII. (1966) 109–121, 110, 115.

⁸ GERGELY: 39–40.

⁹ MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR EDIT: *Bevezetés*. In: Megbíráltak és bírálók: a cenzúrahivatal aktáiból 1780–1867. Vál. ford. és sajtó alá rend.: Mályuszné Császár Edit. Budapest, 1985, 5–57. 21.

¹⁰ PAJKOSSY: 10.

¹¹ SCHRIDDE ÉVA: *A magyar vezércikk első éve*. A Magyar Intézet értekezései 24. Pécs, 1938. (A továbbiakban: SCHRIDDE) 13.

körvonalazására és a liberális eszmék közvetítésére.¹² Szemere Bertalan a világtörténelmet befolyásoló hatalomnak tekintette a sajtót.¹³ A megfelelő szerzőgárda is rendelkezésre állt, hiszen Kossuth Lajos megállapítása szerint 1841 második felében a „magyar időszaki sajtónak alkalmasint minden organumai el vannak látva eredeti közleményekkel”.¹⁴ A reformeszmék terjesztésének módját gróf Batthyány Lajos röpiratos formában képzelte el, de a pesti liberálisok nagyobb közönségnek szóló rendszeres sajtóorgánumot támogatták, többen próbáltak közülük lapengedélyt szerezni.¹⁵ A *Pesti Hírlap* viszont nem ellenzéki lapként jött létre, hanem azzá lett,¹⁶ mivel Kossuth felismerte a sajtó fontosságát, és tradíciók nélkül gyakorlatilag megteremtette a magyar politikai újságírást.¹⁷ Már a *Törvényhatósági Tudósítások* eredeti célja is a társadalmi reformprogram népszerűsítése és a következő országgyűlés előkészítése volt,¹⁸ de igazán nagy nyilvánosságot Kossuth, és ezzel együtt a liberális reformeszmék csak a *Pesti Hírlapban* kaptak.¹⁹ Kossuth a kormányzati politikában beállott változást így jellemezte: „a’ nemzet és kormány 1840-ben Europa színe előtt nyíltan őszintén kibékültek”.²⁰ Záborszky Alajos a sajtó alapvető fontosságát kiemelve mutatott rá a megváltozott politikai környezetre: „a’ gyors közlés ösvényén fejedező békés haladás egyik fő eszközének, az időszaki sajtónak, kissé tágasb köre is már nyitva áll előttünk”.²¹ A *Pesti Hírlap* mögött felsorakozók ki is használták a lehetőséget és a kormány 1845-re már kénytelen volt elismerni, hogy Magyarországon a sajtó hatalommá vált.²²

A politikai sajtóorgánumok közül a *Pesti Hírlap* fejtette ki a legnagyobb véleményformáló hatást, egyetlen vetélytársa az 1841 augusztusától konzervatív befolyás alá került *Világ* volt. A reformok ellenzőinek a kényszerből folytatott hírlapi vita során nem volt pozitív programjuk,²³ így Kossuth lapjának a büntetőjogi vonatkozású cikkei-

¹² KOSÁRY DOMOKOS: *Az új politikai sajtó*. In: A magyar sajtó története I. 1705–1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 660–664. 660–661.

¹³ BOTH ÖDÖN: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte. (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban.)* Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. I. Fasc. 4. 1956. 15.

¹⁴ *Pesti Hírlap* (a továbbiakban: PH) 1841/61, 512. (A hivatkozott közlemények közül csak a vezércikkeknek és az Értekező című rovatban megjelent tanulmányoknak a szerzője és címe szerepel. A vidéki tudósítók ugyanis nem azonosíthatók, nagyon sok a szignó nélküli híradás a kezdeti időszakban. A Kossuth Lajos által írt cikkeknel a szerző nincsen jelölve.)

¹⁵ VARGA JÁNOS: *Keresztúzbén a Pesti Hírlap. (Az ellenzéki és középútas liberalizmus elválása 1841–42.)* Budapest 1983. (a továbbiakban: VARGA 1983.) 11.

¹⁶ VISZOTA GYULA: *Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap*. Századok 63 (1929) 5–32. 18.

¹⁷ VISZOTA GYULA: *Bevezetés*. In: Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal I, 1841–1843. Szerk. és bev.: Viszota Gyula. Budapest, 1927, III–CLXXVIII., LXVI; BALLA ANTAL: *Kossuth Lajos, mint újságíró*. A Sajtó 1 (1927/1) 1–6. 1; DEZSÉNYI BÉLA: *Kossuth a forradalmi publicista*. Irodalomtörténet 42 (1953) 5–63. 21.

¹⁸ ERDMANN GYULA: *Zemplén vármegye reformellenzéke 1830–1836*. Miskolc, 1989. 105; PAJKOSSY GÁBOR: *Kossuth és a kormányzati „terrorizmus” politikája 1835–1839*. Századok 128 (1994) 809–817. 812.

¹⁹ PAJKOSSY GÁBOR: „...cserébe nyertem egész későbbi életemet”. *Kossuth és fogsága*. In: Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára. Szerk.: Orosz István – Pölöskei Ferenc. Budapest, 1994, 157–174. 157.

²⁰ *Visszapillantás*. PH 1841/104, 869.

²¹ ZÁBORSZKY ALAJOS: *Szabadság és rend*. PH 1841/27, 217. A szerző ügyvéd, Somogy vármegye táblabírája. SZINYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Budapest, 1891–1914. XIV. 1684–1685.

²² PAJKOSSY: 15.

²³ DÉNES IVÁN ZOLTÁN: *A kiváltságörzés „hamis realista” logikája. (Desseffy Aurél politikai publicisztikájának ideológiai konstrukciói.)* In: Tanulmányok Kossuth Lajos politikai pályájáról. Acta Univ. Debr. Ser. Hist. XXVI. Magyar Történeti Tanulmányok XI. Szerk.: Fehér András – Veliky János. Debrecen, 1979, 43–65. 52.

nek ismertetésén keresztül nyerhetünk bepillantást azokba az anyagi jogi általános részi kérdésekbe, amelyeket az 1840-es évek elején a legfontosabbnak ítélték. A Kossuth által szerkesztett 365 szám témaválasztása, stílusa és felfogása, némi bizonytalankodás után, már az első hetekben kialakult. A kezdetben még ötletszerűnek tűnő témaválasztás a *Kelet népe*-vita után már lényegesen kiegyensúlyozottabbá vált. Büntetőjog-történeti szempontból az első évfolyam különösen jelentős, hiszen az 1840:5. tc. által kiküldött büntetőjogi választmány csak november végétől kezdte meg a munkát, tehát ebből a szempontból 1841 a felkészülés évének tekinthető. A reformerek és a konzervatívok is alaposan előkészítették a kodifikációs bizottsági munkát. A két csoportosulás gyűlésein kívül²⁴ a cenzúra által folyamatosan ellenőrzött sajtót is felhasználták, különösen a liberálisok, eszméik terjesztésére, az alapkérdések megtárgyalására. Ennek a fóruma volt a Pesti Hírlap, amely tág teret biztosított a büntetőjogi reformokkal kapcsolatos tudósításoknak, ezeknek az elemzésére kerül sor a továbbiakban. Az egyes rovatokat és témákat érintő vizsgálat számos meglepetéssel is szolgálhat, hiszen eddig még nem látott napvilágot egyetlen reformkori politikai sajtótermék büntetőjog-történeti szempontú teljes körű feldolgozása.²⁵

1. Politikai sajtó és közvélemény, az időszaki sajtó szerepéről vallott nézetek

A büntetőjogi reformok szempontjából Kossuth szerkesztési elvei közül négy tűnik jelentősnek. Szerkesztői programjában kifejtette, hogy „alig van egyegy sürgetőbb, mint olly időszaki lap, melly a' nemzet életének hű tükré legyen.”²⁶ Ezt az elvet teljes szerkesztői tevékenysége során figyelembe vette, őszinte, mindent megmutató tükröt tartott az olvasók elé.²⁷ A *Pesti Hírlap* szerkesztője a sajtó feladataként határozta meg azt is, hogy „megvitassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit, mikben e' honnak jövődjé rejtezik. [...] Ismernie kell tehát a' nemzetnek önmagát és ismernie kell szükségeit; aztán megvitatni célt és eszközöket, dolgot és módokat, minden oldalról, 's ha ekkor következik a törvényhozás ideje, áldásdús leend mindenik törvény, mert egy-egy socialis meggyőződést mondott ki.”²⁸ Gyakorlatilag Kossuth szerint a törvényhozási kérdések tisztázásának, a „társadalmi vitának” a terepe a sajtónyilvánosság.²⁹ Ennek az elvnek a következetes megvalósítása meglehetősen nagy és szerteágazó vitát indított el. Kossuth több cikkben megismételte ezt a nézetét, különösen a büntetőjogi választmány feladata kapcsán. Kijelentette, hogy a beküldött büntetőjogi reformokkal

²⁴ VARGA JÁNOS: *Dedák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*. Zalai Gyűjtemény 15. Zalaegerszeg, 1980. (a továbbiakban: VARGA 1980a) 15–19.

²⁵ SÍK FERENC több tanulmányában foglalkozott Kossuth vezércikkeinek büntetőjogi vetületével, de a többi rovat ilyen irányú teljes feldolgozása nem történt meg. Kossuth Lajos, az ügyvéd. Vál. és Összeáll: SÍK Ferenc, h. n. 1978. (a továbbiakban: SÍK 1978.) SÍK FERENC: *Kossuth Lajos zempléni táblabírói tevékenysége*. Acta Fac. Pol.-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. XXII. (1979) 165–190. (a továbbiakban: SÍK 1979.); SÍK FERENC: *Kossuth Lajos jogi reformtervei*. In: Degré Alajos Emlékkönyv. Szerk.: Máthé Gábor – Zlinszky János. Budapest, 1995, 291–299. (a továbbiakban: SÍK 1995.)

²⁶ PH 1841/1, 1.

²⁷ BALLA: 2; SZABAD GYÖRGY: *Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*. Budapest, 1987. 50. A kifejezést más is használta: BAJKAY ENDRE: *Néhány vonás 'a szabad Jász–Kun kerületekről, világos és árnyék-oldalban*. PH 1841/36, 298. A szerzőt nem sikerült beazonosítani.

²⁸ PH 1841/1, 1.

²⁹ DEZSÉNYI: 34.

kapcsolatos tudósítások „nyomán megmondjuk abstractióinkat, és még különösen azt is, mit a' büntető törvénykezés körében a' közelgő országos nagy munkát előzőleg teendőknek vélnénk”.³⁰ „Az időszaki sajtó hivatásában egyik legüdösebb rész az örökös éber figyelem mindenre, mi a' polgári közélet 's nyilvános erkölcs körében történik. [...] Minthogy a' büntetőtörvénykönyv nemzetünk legközlebbi feladatához tartozik nem felesleges annak mezején részletes kérdések körül is ösmereteket váltani.”³¹ Ennek az ismeretterjesztő tevékenységnek eleget is tett a *Pesti Hírlap*, hiszen minden dolgot „szakadozva bár, de mégis egy egészbe összeforaszthatólag, gyakrabban 's minden oldalról taglalni; ezek szerint lapjaink folytában a' büntetőjogról immár sokszor szólandunk.”³² A *Védelem és nyilvánosság* című vezércikkében is utalt a kodifikáció előtt elvégzendő feladatokra: „el mondjuk, mit a' büntetőtörvénykezés körében a' közelgő országos nagy munkát előzőleg teendőknek vélnénk.”³³

Ezzel kapcsolatban Kossuth nagy hévvel reagált Fáy András azon megjegyzésére, hogy a törvényhozási kérdések megvitatása nem politikai újságírás, hanem a könyvirodalom feladata. Fáy szerint a „célszerű hírlap” feladata a „már létező törvényeink” köreiben” a megvalósítás előkészítése, az új törvényhozást viszont a könyveknek kellene előkészíteniük. Bizonyos reformkérdések nem alkalmasak a sajtón keresztüli megvitatásra, ráadásul nem érdemes olyan vitatémát felvetni, amely a sajtó korlátozása miatt nem lehet minden oldalról megvizsgálni, mint például az alkotmányjogi kérdéseket.³⁴ A *Pesti Hírlap* szerkesztője saját pozíciója védelmében így érvelt: „Mi azt gondoljuk, ép' a' törvényhozási kérdések előleges fejtegetése tartozik a' hírlapok körébe, 's pedig tán inkább mint más akármí.” Összehasonlította a könyvek és a hírlapok lehetőségeit, szerzőit és olvasótáborát és arra a következtetésre jutott, hogy a könyveknel „közvetlenebbül 's terjedelmesebben ható közvetítőre van szükség, 's ez semmi más nem lehet, mint a' törvényhozási tárgyak fejtegetéseivel országgyűlés előtt 's országgyűlés alatt foglalatoskodó hírlapok.” A már hatályban levő jogszabályokkal történő foglalkozásnál viszont óvatosságra intett.³⁵ Valójában Fáy eredetileg azt vitatta, hogy a kormány cenzúrája alatt levő sajtóban érdemes-e egyáltalán törvényjavaslatokkal foglalkozni.³⁶

Természetesen a konzervatív *Világ* sem maradhatott ki a sajtó feladatait érintő vitából. Gróf Desseffy Aurél úgy látta, hogy a *Pesti Hírlap* nemcsak körüljár már felvetett problémákat, hanem egyenesen tervekét kovácsol. Ezt pedig a hírlapi korlátok túllépésének tekintette. „Az időszaki sajtótól minduntalan új meg új tervek s javaslatokat igényelni, olly gondolat, melly már magában is annak hivatása körüli fonák fogalmakon épül. [...] Figyelmeztetés, gondolatébresztés, eszmék tisztába-hozása, fonák elvek czáfolata, ezek sokkal inkább feladásai a már csak lapjainak szűke miatt is némi felszínességre kárhoztatott időszaki sajtónak, mint azon szakadatlan tervezés, mellyben

³⁰ Büntetőjog. PH 1841/45, 374.

³¹ Névtelenség. PH 1841/52, 433.

³² Adalék büntetőjogi eszmékhez. PH 1841/53, 443.

³³ Védelem és nyilvánosság. PH 1841/54, 451.

³⁴ FÁY ANDRÁS: *Kelet' népe, nyugoton*. Buda, 1841. 5, 7, 10–11.

³⁵ Hírlapkör. PH 1841/66, 552–553.

³⁶ VISZOTA: LXXIII; URBÁN ALADÁR: *Reformtörékvések és történelmi tanulságok. Az alkotmányos fejlődés korabeli eredményei és a politikai publicisztika kezdetei Magyarországon 1841–1842. Századok* 114 (1980) 26–31. 33, 26. j.

p. o. a Pesti Hírlap bővelkedik.”³⁷ Kossuth az 1841. évi utolsó számban értékelte a *Pesti Hírlapot*, mely során kifejtette, hogy a politikai sajtó mind a kormányzatnak, mind a nemzetnek hasznára van, hiszen a haladás kérdéseit rendezni „a’ sajtó közredolgozása nélkül csak vagy igen későn lehetséges, vagy tán egészen lehetetlen.”³⁸

A Komárom megyei levelező szerint „mivel most van azon stadium hazánkban, melyben az emberiség tiszta elve harcot küzd a’ barbarismus maradványának lélekölő daemonával, minnél többször kellene a’ tárgyról szólni.”³⁹ Három héttel később ugyancsak Komáromból közöltek börtönügyi statisztikát „büntetőjogi eszméink közérdekessége miatt”.⁴⁰ Sátoraljaújhelyről a levelező tanúja volt a *Bot, vessző, korbács* című vezércikk két megyei tisztviselő általi „bonczolgatásának”, melynek során elítélték a Pesti Hírlapban felvetetteket.⁴¹ Ez azt jelenti, hogy a reformok ellenzői is foglalkozni kezdtek a testi büntetés eltörlésének lehetőségével, így sikerült a problémára a közvélemény figyelmét ráirányítani. Kenessey Kálmán véleménye szerint a modern büntetési elképzeléseket még kevesen értik, inkább csak mint jelszót használják, a hagyományos büntetőjog híveinek viszont „hiában hordod fel Benthamot, Beccariát ‘stb., szent tüzedért az emberiség mellett, kinevettettel, ujságon kapkodónak neveztetel”.⁴² Ennél a kijelentésnél pontosabban nem is lehet a korabeli sajtó hatását megfogalmazni a büntetőjogi gondolkodásra, mert a lapok a korábnál lényegesen nagyobb lehetőséget nyújtottak a tájékozódásra és a meggyőzésre.

A sajtó felvilágosító jellegű érdemeit Szalay László hosszasan méltatta egy, az 1843–44. évi diéta berekesztése utáni cikkében. Kiemelte a büntetőjogi kodifikáció során a Pesti Hírlap által kifejtett ismeretterjesztési és propaganda tevékenységet, amelyre a legjobb példa az esküdtszék intézményének „sikere” a közvéleményben. Eközben pontosan meghatározta a hírlapok feladatait a törvényelőkészítésben. „Ha azonban egy részről kötelessége a’ sajtónak: megismerni mindazon gyakorlati tökélyeket, melyeket ő nem kölcsönözhetett az ügynek, ’s melyeket ez utközben sajátjává tett; más részről meg’ kötelessége: a’ bírálat’ késével lenyesni azon kinövéseket, melyek disztelenítik, melyek további fejlődését gátolhatják.”⁴³ Szalay véleménye alapján joggal állapítható meg, hogy a törvényelőkészítés terén a kitűzött célt elérte a *Pesti Hírlap* szerkesztője.

A jogalkotási kérdések mellett a Pesti Hírlap gyakorolta a sajtó egyik alapvető funkcióját: a nyilvánosságon keresztül az államhatalom ellenőrzését. Irigykedve idézték a Times felháborodott hangú cikkét az embertelen büntetést elrendelő lord Cardiganról: „és midőn mi olykor néhány szerény szót emelünk a’ visszaélések nagy tömege ellen, azonnal – –.”⁴⁴ A szerkesztőség szerint a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban nagy számban létező visszaélések „kevesbitésére hathatna legna-

³⁷ DESSEWFFY AURÉL: *Időszaki sajtó hivatása*. In: Dessewffy Aurél: X. Y. Z. könyv. Pest, 1841, 120–128. 121–122.

³⁸ *Visszapillantás*. PH 1841/104, 869.

³⁹ PH 1841/80, 674. „

⁴⁰ PH 1841/86, 722.

⁴¹ PH 1841/33, 270.

⁴² KENESSEY KÁLMÁN: *Pillanat fenyítékünkre*. PH 1841/25, 208. A szerző (1822–1913) az ügyvédi oklevél megszerzése után megyei szolgálatba lépett Fejér megyében. SZINYEI VI.: 18–21; GULYÁS PÁL: *Magyar írók élete és munkái*. Sajtó alá rend.: Viczián János. XVII. Pótlás a XVI. kötethez. Budapest, 1995. 162.

⁴³ SZALAY LÁSZLÓ: *Büntető törvénykönyv I*. In: Publicistai dolgozatok II. Pest, 1847, 15–20. 19–20.

⁴⁴ PH 1841/37, 308.

gyobb foganattal” a teljes nyilvánosság.⁴⁵ „A’ Pesti Hírlap szerkesztősége” a *Századok* 40. számában szereplő cikkre válaszul kijelentette, hogy „a’ tömérdek visszaéléseknek semmi sem képes annyira elejét venni, mint a nyilvánosság éber figyelme.”⁴⁶

Már az első pillanatban kitűnik a *Pesti Hírlap* vezércikkeiből, hogy nem büntetőjogi dogmatikai kérdésekkel foglalkozik a szerzőjük, nem nyújt tudományos magyarázatot,⁴⁷ hanem a közvélemény tájékoztatása, a téma napirenden tartása volt a célja. Ezt Kossuth, mint szerkesztési alapelveként részletesen ki is fejtette: „abban állapotodtam meg, hogy ügyekezem könnyen írni, mert hírlapok nagy közönségnek írvák; gondolataimat szívémen ereszszem keresztül, mert lelkesíteni a’ jóra, és elhamvadni nem engedni a’ lelkesedést, mert gondolkozásra ébreszteni, ’s ébren tartani a’ felösztönzött gondolkozást – tűztem ki célul szerkesztésemben.”⁴⁸ A *Feleletben* is foglalkozott ennek kapcsán büntetőjogi kérdésekkel, de itt sem elméleti igénnyel.⁴⁹ Ennek a szemléletnek megfelel a testi büntetésről szóló vezércikkében szereplő mentegetőzés is: „a’ vezérczikki rovat szűk köre nem engedi e’ büntetés többi szempontjait végig taglalni”.⁵⁰ Dessewffy egyetértett ezzel az állásponttal, hiszen a politikai sajtót „némi felszínességre kárhoztatott”-nak tartotta.⁵¹

Mielőtt a szűken értelmezett büntető anyagi jog általános részének a *Pesti Hírlap*-ban való megjelenésének az elemzésére sor kerülne, érdemes a Kossuth által szerkesztett lap hatásmechanizmusát jobban szemügyre venni. Az addig soha nem látott népszerűséget a szerkesztő két módon érte el, egyrészt a saját cikkeivel, másrészt azzal, hogy a vidéki eseményekről nagy terjedelemben számolt be. Kossuth mindig a legalkalmasabb pillanatot kapta el és a közönséget legjobban befolyásoló formát adta cikkeinek, így érte el a legnagyobb hatást.⁵² Mivel a *Pesti Hírlap* az első olyan lap, amely a vidék eseményeit is rendszeresen figyelemmel kísérte, és jelentős mennyiségű információt közölt a törvényhatóságok politikai életéről, így nagyobb olvasótáborra tett szert, mint bármelyik kortársa.⁵³ A legjobban ezt a vidéki népszerűséget egy reformpárti vármegyén, Békés megyén keresztül lehet megfigyelni. A *Pesti Hírlap*-ban a vármegyékből publikálók száma igen kicsi volt, de nagy részük vármegyei tisztviselőként tevékenykedett. Egy sokkal szélesebb bázist jelentettek az olvasók, akik a megyei reformellenzék vezetése alatt működő kaszinókban, olvasókörokbén ismerhették meg a lapot. Minden egykorú forrás és visszaemlékezés szerint Békés vármegyében legtöbbet olvasott sajtótermék a *Pesti Hírlap* volt, amely így a helyi társadalom életét befolyásolni képes nyilvánossági eszközzé vált.⁵⁴

Kossuth Lajos a politikai perekre tekintettel és a jobbágyság helyzetének könnyítése végett szorgalmazta a büntető igazságszolgáltatás polgári átalakítását.⁵⁵ Nem volt tagja

⁴⁵ *Jámbor ohajtás*. PH 1841/41, 337–338.

⁴⁶ *Válasz Zemplényinek*. PH 1841/42, 352.

⁴⁷ Sfk: 1995. 291.

⁴⁸ KOSSUTH LAJOS: *Felelet gróf Széchenyi Istvánnak*. Pest, 1841. 66.

⁴⁹ KOSSUTH: 163–174; FAYER: 1896/1. 78.

⁵⁰ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 210.

⁵¹ DESSEWFFY: 122.

⁵² VAS GYÖRGY: *Kossuth Lajos hírlapi cikkei*. Történeti Szemle 2 (1913) 415–421. 415; SCHRIDDE: 16.

⁵³ ERDÉSZ ÁDÁM: *Békés vármegye és Kossuth Pesti Hírlapja*. In: *Körösök Vidéke*. Szerk.: Erdmann Gyula. Gyula, 1991, 42–73. 45.

⁵⁴ ERDÉSZ: 51–55.

⁵⁵ HORVÁTH TIBOR: *Szemere Bertalan és a reformkor büntetőjogi gondolkodása*. In: *Szemere Bertalan és kora* 1. Szerk.: Ruzsoly József. Miskolc, 1991, 137–148. 139.

a javaslat kidolgozásával megbízott bizottságnak, de megalakítása után a *Pesti Hírlap*-ban „azonnal agitatori hévvel karolta föl a büntetőjog és a bűnvádi eljárás kérdéseit.” Izzóvá tette a légkört, állandóan ébren tartotta a közvélemény figyelmét. Az országos választmány tagjainak egy részével gyakran érintkezett, nagyon érdekelte a munkát, és hosszú cikkekben foglalkozott a büntetőjogi reformok kérdésével, különösen az első öt hónapban.⁵⁶ A következő három évben már nem szerepelt a büntetőjogi reform a vezércikkekben, egyedül 1842-ben ismertette Eötvös József és Lukács Móric *Fogházjavítás* című könyvét.⁵⁷ Más fontos politikai és gazdasági problémák foglalták el a „szelid tortura” helyét. A komoly jogszabálykészítés aprólékos munkájába már nem kívánt beavatkozni Kossuth, akinek a figyelmét egyéb politikai kérdések kötötték le ekkor. Sík Ferenc szerint Kossuth a kodifikációra igen nagy hatást gyakorolhatott, inspirálója is lehetett a bizottságnak.⁵⁸

2. A Pesti Hírlap rovatai

A *Pesti Hírlap* öt alapvető részből állt, *Vezércikk*, *Fővárosi ujdonságok*, a vidéki hírek rovatai, *Külföldi napló* és az *Értekező*, ehhez társultak alkalmanként kisebb rovatok, például az *Igazítások és czáfolatok*, egyesületi hírek, *Egyveleg*, *Különféle*.⁵⁹ A büntetőjogi szempontú vizsgálatot érdemes az egyes rovatokban feltűnő kérdések tárgyalásával kezdeni.

2. 1. Vezércikk

A vezércikk a hírlap legnagyobb hatású rovata volt, amelyet kezdetben csak Kossuth írt, majd a Széchenyivel folytatott vita során fokozatosan bevonta a reformerek prominens személyiségeit is. Egy-egy konkrét eseményből, jelenségből indult ki mindig, valamilyen felháborító vagy előremutató eset kapcsán ismertette véleményét. Az első négy hónap vezércikkei között nagyon sok érzelmes, emberbaráti témájú figyelhető meg. Ezek a cikkek nem egy ütemterv részeit képezték, hiszen még csak ekkor alakultak programmá a különböző reformelképzelések.⁶⁰

A *Pesti Hírlap* első évfolyamában tizenhat vezércikk foglalkozott legalább érintőlegesen anyagi büntetőjoggal.⁶¹ Ezek közül a cenzúra megtiltotta egynek a közlését, így a 95. számban a vezércikk helyén ez olvasható: „Előre nem láthatott akadály miatt mai

⁵⁶ FAYER: 1896/1. 36; FINKEY FERENC: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok száz év távlatából*. Budapest, 1942. 9; KOSÁRY DOMOKOS: *Kossuth Lajos a reformkorban*. Budapest, 1946. (a továbbiakban: KOSÁRY 1946.) 202; KOSÁRY DOMOKOS: *Kossuth és a Pesti Hírlap*. In: *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 665–713. (a továbbiakban: KOSÁRY 1979.) 679; SZABAD: 52.

⁵⁷ PH 1842/69, 571–572.

⁵⁸ SÍK 1978: 233; SÍK 1979: 188; SÍK 1995: 297–298.

⁵⁹ KOSÁRY 1979: 671; PH 1841/15, 116.

⁶⁰ KOSÁRY 1946: 196, 200–201; DEZSÉNYI: 24; VARGA 1983: 25.

⁶¹ *Szelid tortura*. PH 1841/7, 49–50; *Nyilvánosság*. PH 1841/8, 57–58; *Gyermekgyilkolás*. PH 1841/10, 73; *Bünper*. PH 1841/20, 157–158; *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 209–210; *Aprócska kényurak*. PH 1841/28, 225–226; *Ismét egy ültegvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever*. PH 1841/39, 321–322; *Nyomozás a' május 7-kei esetről*. PH 1841/40, 329; *Jámor ohajtás*. PH 1841/41, 337–338; *Büntetőjog*. PH 1841/45, 373–374; *Névtelenség*. PH 1841/52, 433–434; *Adalék büntetőjogi eszmékhez*. PH 1841/53, 443; *Védelem és nyilvánosság*. PH 1841/54, 451; *Védelemnód*. PH 1841/55, 459–460.

lapunk vezércikk nélkül marad.”⁶² Havas József cenzor ezzel a megjegyzéssel törölte: „E vezércikket ez úttal közre bocsájtani nem lehet.”⁶³ A büntetőjogi tartalmú vezércikkeket vizsgálva szembetűnő, hogy a megjelent írások mindegyike az első félévben látott napvilágot. Először január végén, február elején került napirendre a kérdés, a második nagyobb hullám március–április, május elejétől pedig kifejezetten megszapordtak az ilyen cikkek. A második félévben már nem találkozhatunk kriminálpolitikai tárgyú fejtegetésekkel ebben a rovatban. Az összes büntetőjogi kérdést tárgyaló vezércikket Kossuth írta, de a levelezőktől érkező tudósításokat felhasználta. Két esetben a forrás megjelölésével a levél egy részét beépítette a cikkbe,⁶⁴ máskor viszont csak utalt egy-egy már említett, vagy nyilvánosságra nem került esetre, így a vezércikkek alapanyagát a gondosan kiépített levelezőhálózattól gyűjtötte össze.⁶⁵

Kossuth ebben a rovatban mutatott rá a büntető igazságszolgáltatás visszasságaira, kifejezte felháborodását és felhívta a közvélemény figyelmét ezen keresztül a büntetőjog rendezésének fontosságára. A cikkek tulajdonképpen az olvasó igazságérzetére apelláltak, inkább érzelmi síkon közelítették meg a kérdést,⁶⁶ de komoly érveléssel is találkozhatunk a ráhangoló kezdés után. Három nagyobb témával foglalkozott rendszeresen a szerkesztő, a kodifikációval, a testi büntetésekkel és a büntetőeljárással. A büntetőtörvénykönyv megalkotásával és az azt megelőző lépésekkel kapcsolatban hét vezércikkben fejtette ki álláspontját,⁶⁷ a testi büntetések ellen ebben a rovatban négy-szer emelte fel szavát.⁶⁸ A legtöbbször napirendre került probléma az eljárási visszaélések és az ezt lehetővé tevő teljesen elavult eljárási rend volt.⁶⁹ Két alkalommal hivatkozott külföldi büntetőjogi példákra,⁷⁰ a büntetőjog rendszeréről, a büntetőjog céljáról, a bűncselekmények súly szerinti felosztásáról, egy-egy esetben fejtette ki véleményét.⁷¹ Konkrét bűncselekmény kapcsán az eljárásról egyszer számolt be, bűnmegelőzési és börtönügyi kérdéseket is csak egyszer tárgyalt.⁷²

A vezércikk és a vidéki tudósítások között a viszony kölcsönös, nemcsak a szerkesztő használta fel a levelezőktől átvett híreket, hanem a tudósítók is átvették a jel-szavakat és ezek szellemében küldték el leveleiket. Az első évfolyam vezércikkei olyan

⁶² PH 1841/95, 797.

⁶³ KOVÁCS MAGDA: *A Pesti Hírlap cenzúrázása 1841–1844*. Magyar Könyvszemle 85 (1969) 339–351. 345.

⁶⁴ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ütlegetvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285–286.

⁶⁵ DEZSÉNYI: 22; SÍK 1978: 184; SÍK 1979: 181.

⁶⁶ BALLA: 3–4; KOSÁRY 1946: 202; KOSÁRY 1979: 679; SÍK 1978: 215; SÍK 1979: 181; ERDÉSZ: 45; SÍK 1995: 291.

⁶⁷ *Szelíd tortúra*. PH 1841/7, 49–50; *Bünper*. PH 1841/20, 157–158; *Büntetőjog*. PH 1841/45, 373–374; *Névtelenség*. PH 1841/52, 433–434; *Adalék büntetőjogi eszmékhez*. PH 1841/53, 443; *Védelem és nyilvánosság*. PH 1841/54, 451; *Védelem mód*. PH 1841/55, 459–460.

⁶⁸ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ütlegetvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever*. PH 1841/39, 321–322; *Jámbor ohajtás*. PH 1841/41, 337–338.

⁶⁹ *Szelíd tortúra*. PH 1841/7, 49–50; *Névtelenség*. PH 1841/8, 57–58; *Bünper*. PH 1841/20, 157–158; *Aprócska kényurak*. PH 1841/28, 225–226; *Ismét egy ütlegetvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever*. PH 1841/39, 321–322; *Jámbor ohajtás*. PH 1841/41, 337–338; *Büntetőjog*. PH 1841/45, 373–374; *Védelem és nyilvánosság*. PH 1841/54, 451; *Védelem mód*. PH 1841/55, 459–460.

⁷⁰ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321–322; *Névtelenség*. PH 1841/52, 433–434.

⁷¹ *Adalék büntetőjogi eszmékhez*. PH 1841/53, 443; *Védelem mód*. PH 1841/55, 459–460; *Bot for ever*. PH 1841/39, 321–322.

⁷² *Nyomozás a' május 7-kei esetről*. PH 1841/40, 329; *Gyermekgyilkolás*. PH 1841/10, 73; *Büntetőjog*. PH 1841/45, 373–374.

befolyást gyakoroltak a megyei tudósítókra, köztük Óhalmi (Omaszta) Zsigmondra, hogy felvállalták az igazságszolgáltatási visszasságok, a büntetés-végrehajtás mostoha körülményei és a testi büntetések elleni hadjárat vezetését.⁷³

A vezércikkek nemcsak önállóan fejtettek ki nagy hatást, hanem a teljes lap mondanivalóját tükrözték, a többi rovatban szereplő hírek, írások valamilyen módon alátámasztották a szerkesztő mondanivalóját. A legszorosabb kapcsolat az *Értekező*ben megjelent tanulmányokkal volt, a magvasabb tudományos magyarázatok itt kaptak helyet.⁷⁴ Az 1841. június 5-én szombaton megjelent vezércikkében Kossuth így hívta fel a figyelmet az utolsó rovatra: „Mai Értekezőnkben van egy cikkely Zoltán Jánostól, egy élethű rajz, mellynek minden szavából gazdag tárgyismeret 's mély belátás szól.”⁷⁵

2. 2. Társasági, egyesületi hírek

Közvetlenül a vezércikk után adott hírt a *Pesti Hírlap* az alakuló és már működő egyesületekről, civil kezdeményezésekről, a Magyar Tudós Társaság eseményeiről, valamint a más rovatokba nem sorolható igazításokról és rövidke közlésekről. Ebben a rovatban, esetlegessége miatt is, csak tizenegy híradás foglalkozott büntetőjogi kérdésekkel. Négy alkalommal esett szó az akadémia által meghirdetett büntetőjogi pályadíjakról. Az 1840. november 30-án tartott ülésen a „Néhány szó a' fenyíték általános szabályiról” címmel kiadásra beérkezett értekezést nem tartották megfelelőnek, ezért „az illető vizsgálók írott véleményei következtében, nyomtatástól elmozdittatik”. A büntetéstani pályázatáról a március 6-án megjelent számból értesülhettek az olvasók. Majd szeptember elején a végeredményt is innen tudhatták meg: „A' törvénytudományi pályakérdés legjobb megfejtőjének járó 100 arany jutalmat nyerte Szemere Bertalan; a' másod jutalmat, évenkénti tiszteletdíj, Sárváry Pál.” A szeptember elején tartott közgyűlésen számoltak be a törvénytudományi osztály 1839-ben hirdetett pályázatának pályamunkáiról.⁷⁶ Itt tudósítottak arról, hogy Lukács Móric levelező tag „a büntetőjogi teoriákról értekezvén különösen az igazság és haszon elveit fejtegeté” az 1840 decemberében tartott ülésen. A szeptember 5-én tartott közgyűlésen Zsoldos Ignác mondott emlékbeszédet Kossovich Károlyról, akinek kéziratban maradt munkája foglalkozott büntetőjogi kérdésekkel.⁷⁷

A kodifikáció kétszer vetődött fel, október 30-án az országos választmány összeüléseinek időpontját tették közzé, december 1-jén a bizottsági ülésre érkezett Deák Ferencet köszöntő fáklyás felvonulásról adtak hírt. A beszámoló szerzője a büntetőkódex létrehozását az egyik legfontosabb teendőnek tekintette: „polgári lét ügyeinek még akkor is legfontosabbika volna, ha hozzá más nagy és szent érdekek mellétekintete

⁷³ ERDÉSZ: 49.

⁷⁴ DEZSÉNYI: 22–23.

⁷⁵ *Büntetőjog*. PH 1841/45, 374.

⁷⁶ PH 1841/2, 10; PH 1841/19, 150; Feltehetően sajtóhiba történt, hiszen a második díjat Sárváry Jakab (1800–1873) ügyvéd, herceg Eszterházy Pál derecskei uradalmának főügyésze, Bihar vármegye és más vármegyék táblabírája nyerte. SZINNYEI: XII. 247–248; MEZEY BARNÁ: *A börtönügyi szakirodalom kezdetei Magyarországon*. Acta Fac. Pol.-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. XXVIII. (1986) 63–83. 74–75; PH 1841/72, 606.

⁷⁷ PH 1841/3, 17; PH 1841/72, 606; *Megbíráltak és bírálók: a cenzúrahivatal aktáiból 1780–1867*. Válog. és sajtó alá rend.: Mályuszé Császár Edit. Budapest, 1985. 434–435.

nem csatlakoznék. És pedig csatlakozik.” Ezzel gyakorlatilag elismerte, hogy a szabadság egyik zálogának tekintik a korszerű büntetőjogot.⁷⁸

A korábbi tudósításokban előforduló pontatlanságokra érkezett válaszokat *Igazítások és czáfolatok* címen tették közzé, mint a Rév-Komáromban működő megyei börtönre vonatkozó információkat, valamint a pécsi levelező büntetés-végrehajtással kapcsolatos cikkére a helyreigazítást. Mindkét közleményben a végrehajtási körülmények ismertetése olvasható.⁷⁹ A büntetési rendszer elméleti kérdésére csak az Akadémia szankciótani pályázata utalt,⁸⁰ a testi büntetésekkel egy közlemény foglalkozott,⁸¹ a börtönrendszereket is egy érintette.⁸² A jogászképzés nehézségeire mutatott rá a pesti ügyvédi kar augusztus 29-én tartott gyűlésén: „hiányzik olly intézet, mellynek segédelmével az ügyvéd a’ jogtudományok világliteraturai fejleményével lépést tarthatva, túl saját törvény-aenigmáink szűk körében a’ jogtan és statustudományok magasabb regioiban avatottá lehessen.”⁸³

Ebben a hírblokkban szerepelt az egyetlen országos törvényszéki statisztika, amely a Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla hatékonyságát vizsgálta. Részletesebb adatokat közölt az 1840. évi szentistváni és szentmártoni törvénykezési időszakról.⁸⁴

2. 3. Fővárosi ujdonságok

A Frankenburg Adolf által szerkesztett *Fővárosi ujdonságok* a lap kicsit könnyebb hangvételű része, de itt is található negyvenkét büntetőjoggal kapcsolatos hír. Általában klasszikus bűnügyi tudósítások olvashatók itt, gyakran egy számban több is, harmincnégy ilyen rövid közlemény jelent meg, ezek közül kilenc öngyilkosságról, egy pedig balesetről szólt.⁸⁵ Egy-egy nagyobb port kavarázó esetre többször is visszatért Frankenburg, például egy késelés áldozata a korábbi számban közöltekől eltérően nem halt bele a sérüléseibe.⁸⁶ Öt hírben számoltak be eljárási visszaélésekről, ebből négy eset május végén, június elején került nyilvánosságra.⁸⁷ Szintén ekkor tudósítottak három börtönöket érintő eseményről.⁸⁸ A rovatvezető is fellépett a testi büntetések ellen, de Kossuth szerkesztői megjegyzést is fűzött egy lopással gyanúsított gyermek megverésének kapcsán: „Mi a’ botot a’ bíró kezében sem tartjuk erkölcsjavító eszköznek; minek nevezzük illy kezekben?”⁸⁹ Szerepelt még törvényszéki statisztika, Balla

⁷⁸ PH 1841/87, 730; PH 1841/96, 806; FAYER 1896/1: 97.

⁷⁹ PH 1841/15, 116; PH 1841/31, 255.

⁸⁰ PH 1841/19, 150.

⁸¹ PH 1841/31, 255.

⁸² PH 1841/15, 116.

⁸³ PH 1841/70, 588.

⁸⁴ PH 1841/4, 26.

⁸⁵ PH 1841/3, 19; PH 1841/4, 27; PH 1841/6, 44; PH 1841/9, 66; PH 1841/14, 106; PH 1841/18, 140; PH 1841/32, 260–261; PH 1841/36, 295; PH 1841/37, 303; PH 1841/39, 322; PH 1841/42, 346; PH 1841/46, 382; PH 1841/52, 435; PH 1841/53, 444; PH 1841/56, 470; PH 1841/57, 478; PH 1841/58, 486; PH 1841/59, 494; PH 1841/64, 534; PH 1841/65, 544; PH 1841/69, 581; PH 1841/89, 746; PH 1841/91, 762; PH 1841/93, 782; PH 1841/94, 791; PH 1841/100, 838; PH 1841/102, 854.

⁸⁶ PH 1841/3, 19; PH 1841/4, 27; PH 1841/6, 44.

⁸⁷ PH 1841/3, 19; PH 1841/42, 346; PH 1841/46, 382; PH 1841/48, 397.

⁸⁸ PH 1841/42, 346; PH 1841/43, 356; PH 1841/48, 397.

⁸⁹ PH 1841/3, 19; PH 1841/38, 314; PH 1841/57, 478.

Károly büntetéstani könyvének rövid ismertetése és az ügyvédek képzetlenségéről egy történet.⁹⁰

2. 4. A vidéki tudósítások rovatai, a Megyei dolgok

A vidéki tudósítások három rovatban jelentek meg, a *Megyei napló (dolgok)* a hosszabb leveleket, a *Vidéki levéltárcza* a rövidebb beszámolókat közölte, a *Királyi városok köréből* pedig a szabad királyi városok életéről számolt be. A megyei, városi és törvényhatósági levelezést Lángh Ignác ügyvéd intézte, de a levelezők számára az instrukciókat Kossuth adta meg, szabályosan megrendelte a cikkeket. Gondosan válogatta, rendezgette, jegyzetekkel látta el a tudósításokat. Nagyon fontosnak tartotta a vidékről származó információkat, a *Pesti Hírlap* öntötte az adatokat, amelyek a vezércikkeknek és az *Értekező* tanulmányinak is alapul szolgáltak. A megyei, törvényhatósági hírek válogatásával és közreadásával a megyei jogász közvéleményt is formálta. Erre a befolyásolásra példa Óhalmi (Omaszta) Zsigmond békés megyei táblabírónak a büntető igazságszolgáltatásról szóló a *Megyei naplóban* megjelent több tudósítása.⁹¹ A *Megyei dolgok* rovatban 1841-ben 152 büntetőjogi vonatkozású híradás látott napvilágot. A hírek eloszlása közel egyenletes, az első néhány számtól eltekintve majd mindegyikben található ilyen jellegű tudósítás. Kiugróan sok megyei levelező érintett büntetőjogi kérdéseket az 58., 71., 80., 96., 102., és a 104. számban, a december 22-én megjelent lap nyolc hírt tartalmazott három megyéből.⁹²

Hat olyan téma volt a megyei levelezők tudósításaiban, amely húsznál több esetben merült fel. A legtöbbet érintett kérdés a szabadságvesztés büntetés végrehajtási körülménye volt, harmincöt ilyen hírral találkozhatunk.⁹³ A szerzők egyöntetűen a korabeli börtönviszonyokat tarthatatlannak írták le, és lelkesen számoltak be minden olyan intézkedésről, amely az uralkodó állapotok javítását szolgálta. Temesvárról három alkalommal érkezett levél a börtönben kitört járványról, Bihar megye levelezője pedig szeptemberben ezt írta: „Fogházunkban a' rabok sokasága és rendkívüli hőség miatt ragálytól lehet tartani; de, istennek hála! ez be nem következett.” A Hajdúkerület fenyítőháza is szűknek bizonyult, csakúgy, mint Bereg vármegyében a börtön, egyes uradalmak börtöneiből pedig csoportosan szökdöstek a rabok. Ungvárról egy többször büntetett elkövető öngyilkosságáról számoltak be, Bács megye levelezője pedig a rabok munkátlanságáról tudósított. A befogottak és elítéltek közös elhelyezésének megszünte-

⁹⁰ PH 1841/4, 27; PH 1841/35, 286; PH 1841/46, 382.

⁹¹ DEZSÉNYI: 22, 26; SÍK 1978: 184, 216; KOSÁRY 1979: 671–672; SÍK 1979: 181, 187; ERDÉSZ: 49.

⁹² Az elemzés során egy hírek számát minden olyan szövegegység, amely egy szerzőtől származik és egy eseményről számol be. A tudósítások legnagyobb része nem csak egy történésről szólt, hanem az olvasóknak betekintést engedett a megyei közélet eseményeibe, legtöbbször a vármegyei közgyűlés napirendjének ismertetése határozta meg az érintett kérdéseket. Nagyon ritka az olyan megyei levél, amely csak egy témát dolgozott fel, tisztán büntetőjogi vonatkozású beszámolók csak akkor láttak így napvilágot, ha az esemény sokkoló hatású lehetett az olvasóközönségre.

⁹³ Abaúj: PH 1841/80, 673; Baranya: PH 1841/75, 631; Bars: PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; Bács: PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; Bereg: PH 1841/71, 597; PH 1841/104, 870; Békés: PH 1841/104, 872; Bihar: PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 665; PH 1841/104, 871; Borsod: PH 1841/33, 269; PH 1841/83, 698; Fejér: PH 1841/34, 281; Hajdúkerület: PH 1841/25, 204; PH 1841/58, 488; Jászkun Kerület: PH 1841/92, 774; Komárom: PH 1841/7, 50; PH 1841/80, 674; Nyitra: PH 1841/46, 383; PH 1841/77, 649; Pest: PH 1841/71, 597; Pozsony: PH 1841/103, 862; Somogy: PH 1841/42, 349; Temes: PH 1841/26, 211; PH 1841/31, 252; PH 1841/43, 358; Torontál: PH 1841/37, 306; Udvarhelyszék: PH 1841/67, 563; Ung: PH 1841/62, 518; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 722; PH 1841/102, 856.

téséről hozott határozatot a Hajdúböszörményben tartott közgyűlés, az udvarhelyszéki közgyűlés különösen a nemek szerinti elkülönítést tekintette sürgős feladatnak. A rabok élelmezése körül is rengeteg probléma merült fel, Pest megyében „a’ megye nem élelmezvén a’ rabokat, ’s e’ miatt az élelemnek kívülrüli behozatalát el nem tilthatván, a’ tömlöcz [...] gyakran úgy néz ki, mint egy casino”. Beregből a levelező arról számolt be, hogy a megyei közgyűlés alatt aláírási íveket köröztettek, amelyek bevételeiből a szegényebb raboknak juttattak élelmiszert.

A levelezők előszeretettel számoltak be megyéjük főbb jellemzőiről, így a törvényszékek működéséről, különösen a büntetőbíráskodásról és a börtönökben raboskodókról, huszonhét ilyen statisztikai adatsor található a *Megyei dolgok* hasábjain.⁹⁴ A bűnügyi statisztikai kimutatások négy nagyobb csoportra bonthatók, az adott időpontban tömlöcben levők számáról Komáromból, Bács megyéből, Kővár vidékéről, Turóc megyéből, Bars vármegyéből, Nyitrából, Bereg megyéből és Vas vármegyéből érkezett tudósítás. A törvényszéki statisztikát a rabok számáról szóló adatokkal egészítették ki Somogy megyében és Bács vármegyében. Az éppen véget ért rendes, vagy rendkívüli törvényszék munkájáról is adatokkal ellátott beszámolókat jelentettek meg, így szerezhettek információkat a kortársak Borsod, Vas megye, Bihar vármegye és Hont megye törvényszéki gyakorlatáról. A börtönügyi javaslat kidolgozására alakult országos választmány munkájának elősegítésére elrendelt adatgyűjtés eredményéről is ebben a rovatban számoltak be a levelezők a Hajdúkerületből, Baranyából, Komárom megyéből, Turóc vármegyéből, Torontálból, Bács megyéből és Nyitrából. Komárom vármegye levelezője a 80. számban a tudósítása végén bejelentette, hogy a következő levelében a törvényszék statisztikáját is közölni fogja. Baranya megye Mecseki álnévű levelezője pedig a megyében található uradalmak rablétszámát is nyilvánosságra hozta. A kötelező félévente esedékes statisztika problémát okozott több törvényhatóságnál, mert egy bihari tiszti ügyész három éven keresztül nem készítette el a kimutatást, Bács levéltárában pedig valószínűleg nem találták, mert a Helytartótanácsot kérték, hogy a nádori statisztika elkészítéséhez küldje meg a korábbi táblázatokat. A törvénykezés megkönnyítése végett Szabolcs megyében elrendelték egy jegyzék vezetését „a’ hasonló büntettek ’s hozott ítéletek összevetésével a’ lehető egyformaságra”. Somogy vármegye közgyűlése készségesen szolgáltatott adatokat Szemere Bertalannak, hogy a fogházakról szóló tervét alaposan kidolgozhassa.

A büntetőjogi kodifikáció huszonöt tudósításban merült fel,⁹⁵ a megyei levelezők egyöntetűen sürgették a korszerű büntetőkódex kidolgozását. Lényeges különbség csak abban a kérdésben alakult ki, hogy az országgyűlés döntése előtt milyen intézkedéseket

⁹⁴ Baranya: PH 1841/62, 519; Bars: PH 1841/45, 376; Bács: PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; PH 1841/73, 616; PH 1841/97, 816; Bereg: PH 1841/71, 597; Bihar: PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 665; PH 1841/104, 870–871; Borsod: PH 1841/33, 269; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Hont: PH 1841/103, 863; Komárom: PH 1841/7, 50; PH 1841/80, 674; PH 1841/86, 722; Kővár vidéke: PH 1841/27, 221; Nyitra: PH 1841/59, 495; PH 1841/89, 746; Somogy: PH 1841/42, 349; PH 1841/91, 763; Szabolcs: PH 1841/78, 656; Torontál: PH 1841/96, 808; Turóc: PH 1841/31, 251; PH 1841/88, 738; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 722–723.

⁹⁵ Arad: PH 1841/61, 511; Baranya: PH 1841/97, 815; Bars: PH 1841/45, 376; PH 1841/71, 597; Bács: PH 1841/58, 487; PH 1841/97, 816; Bereg: PH 1841/104, 870; Békés: PH 1841/104, 874; Borsod: PH 1841/33, 269; PH 1841/70, 590; PH 1841/83, 698; Csanád: PH 1841/52, 436; Fejér: PH 1841/8, 59; Hajdúkerület: PH 1841/25, 204; PH 1841/58, 488; Komárom: PH 1841/80, 674; PH 1841/86, 722; Középszlónok: PH 1841/89, 747; Pest: PH 1841/47, 391; PH 1841/71, 597; PH 1841/94, 791–792; PH 1841/95, 799; Pozsony: PH 1841/103, 862; Szatmár: PH 1841/19, 151; Ung: PH 1841/62, 518.

tegyenek a megyék saját hatáskörükben, főként a büntetőeljárás területén. Általában a követutasítás kidolgozásával foglalkozó választmánynak a feladatuként jelölték meg a kérdés megvitatását, és alapvető változtatást nem kezdeményeztek a Hajdúkerületben, Csanád vármegyében, Arad megyében, Középszolnok vármegyében, Baranyában és Békés megyében. A megyei hatáskörben végrehajtható reformok élharcosa Pest megye ellenzéke volt, Nyáry Pál eljárásjogi javaslata kapcsán Kossuth többször fejtette ki álláspontját amellett, hogy ezzel nem elébe vágunk a kodifikációnak, hanem elősegítik azt. A *Pesti Hírlap* szerkesztője a kodifikáció teljes nyilvánossága mellett foglalt állást, mert „a” büntető rendszer ügyébeni országos választmány tanácskozásainak is mondhatatlan kár volna elveszniök”. A borsodi levelező két alkalommal sürgette a büntetőjogi reformokat, a 33. számban így fejezte be a tudósítást: „Most azon ohajtással zárom be soraimat: vajha a’ nm. orsz. választmánynak ez ügyben teendő munkálatai honunk által fényesb sikerrel koronáztatnának, mint általunk Szemere Bertalan és b. Eötvös Józsefnek megyénkbeni lelkes működései!” Október elején az évnegyedes törvényszék-ről a beszámoló ezekkel a szavakkal kezdődött: „semmi reményével a’ vétkek kevesebbitésének, de annyival nagyobb vágyakkal a’ közelgő reform után”. Komárom vármegyéből a tudósító a büntetőkódex megalkotását már egy kicsit elkésettnek tartotta: „s’ talán országunk rendei az időt várták, melyben eljőjön a’ megváltó, azért nem alkottak ez ideig büntetőtörvénykönyvet”. Bács megye levelezője szerint „minden honpolgár élénk figyelemmel várja az országos választmánynak büntető- s’ javító-rendszer-tervét, melynek sikeríthető jelességei alkalmazhatásáról a’ törvény cikkbeni nagy nevek kezkeskednek.” A *Magyei dolgokban* látott napvilágot a satmári 12 pont is, melynek 10. pontja a büntetőkódex elkészítését is célul tűzte. A testi büntetések eltörlését várták Bács megyében és Beregben a kodifikációtól, Borsod a statárium megszüntetését, Pozsony az úriszék kiiktatását remélte a korszerű büntetőjogi jogszabályok megalkotásától.

A testi büntetések kérdésköre is élénken foglalkoztatta a megyei közvéleményt, hiszen huszonöt tudósításban szerepelt.⁹⁶ Egyetlen levelező sem kívánta a testi büntetések fenntartását, de a vármegyék nemessége inkább a kis lépésekben történő haladás híve volt. Minden megyében alkalmazták a botozást, csak a Székelyföldön nem létezett ez a büntetési nem, a székely jogállás miatt. A szokásosnál súlyosabb ítéletekről számoltak be Zala megyéből, a tudósítók Baranyából, Középszolnok vármegyéből és Trencsén megyéből jogtalan alkalmazásáról adtak hírt. A reformok hívei mindenhol megpróbálták legalább a nyilvános végrehajtást megszüntetni, Hont vármegyében ezt a javaslatot először elvetették, majd egy fél év múlva elfogadták, részlegesen fogadták el Bereg megyében, Veszprém vármegyében, Barsban, Nyitra vármegyében és Arad megyében. Ritkább alkalmazásáról több megyéből érkezett jelentés, zárt végrehajtás mellett foglalt állást Temes, a Hajdúkerület és Szabolcs megye. Komárom megye tudósítója nemcsak a szokásos emberiességi okokra és büntetési célokkal ellenkező mivoltára hivatkozott a botozás megszüntetésénél, hanem a hatályos törvényeket is bevonta az érvelésbe:

⁹⁶ Arad: PH 1841/61, 511; Baranya: PH 1841/72, 608; Bars: PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; Bács: PH 1841/58, 487; Bereg: PH 1841/104, 870; Borsod: PH 1841/33, 269; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Hont: PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863; Komárom: PH 1841/80, 674; Középszolnok: PH 1841/78, 657; Máramaros: PH 1841/30, 243; Nyitra: PH 1841/59, 494; PH 1841/89, 746; Somogy: PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 342; Szabolcs: PH 1841/78, 656; Székelyföld: PH 1841/46, 384; Temes: PH 1841/31, 252–253; Trencsén: PH 1841/80, 674; Vas: PH 1841/61, 511; Veszprém: PH 1841/65, 544; Zala: PH 1841/96, 807.

„hagyjunk fel a” testi büntetésekkel, hagyjunk fel velök bizton, ugyanis kevés esetekben van a” testi büntetés törvényesítve”.

A büntetőeljárás nehézségeit taglaló beszámolók száma a megyei dolgok hasábjain huszonkettő volt,⁹⁷ a legtöbbször jelentkező probléma a perek indokolatlan elhúzódása volt, ahogy Zemplénből és Baranya megyéből tudósítottak. Ezek általában két okra vezethetők vissza, vagy a bíróság volt határozatképtelen a második ülésnapon, mint Szatmár megyében, Vas vármegyében és Hontban, vagy a rövid törvénykezési időszak alatt nem tudtak megbirkózni a feladattal, mint Heves megyében és Somogyban. Szinte megoldhatatlan problémát jelentett az, ha egy másik vármegye nem teljesítette a törvényszék kérését valamilyen eljárási cselekmény lefolytatására, Békés vármegye levelezője egy „véletlen gyilkolás” kapcsán nyilvánosságra hozta Heves megye egy éves késlekedését. Kossuth Lajos a székesfehérvári levelező tudósítása után az eljárási nehézségek közé sorolta azt is, hogy a tanuk, vádlottak gyakran anyanyelvükön tettek vallomást, de ezt azonnal magyarul vagy latinul jegyzőkönyvezték, így a kihallgatottak lehetősége sincsen ellenőrizni a tartalmát.

A büntetőeljárás során elkövetett visszaélésekről huszonegy hírt olvashattak a megyei rovatban a kortársak.⁹⁸ Az esetek többsége a kihallgatásoknál használt erőszakra példa, mint Zemplénben egy esküdt cselekménye. Előfordult, hogy a vádlott előzetes kihallgatása teljesen el is maradt, mint a Jászkun Kerületben és Biharban. Nyitra vármegyében található berencsi uradalomból alapvető eljárási hiányosságokról számoltak be, bizonyos esetekben a kihallgató azonos volt a hitelesítést végzővel. Fejér megyében a politikai ellenfelek korábbi tettei után kezdtek nyomozni mindenféle felhatalmazás nélkül. Nyitrában egy esküdt a lopás elkövetője és a sértett között egyezséget hozott létre, Középszolnokban pedig egy szolgabíró botoztatott meg ok nélkül egy gazdát.

A *Megyei dolgokban* érintett kérdések közé tartozik a büntetés céljának a megfogalmazása is, tizenhét hírben szerepelt ez a probléma.⁹⁹ Heves megye levelezője egyértelműen elutasított az elrettentést, de mást nem jelölt meg a büntetés céljaként. Borsod és Nyitra vármegye tudósítója az elrettentés elvetése mellett a büntetés céljának az elkövető javítását tekintette. A többi megyei levelező is a javítást szerepeltette a szankció alkalmazásának céljaként, de a Hajdúkerületben a példaadást, Biharban pedig a közbátorság biztosítását is fontosnak tartották.

⁹⁷ Abaúj: PH 1841/80, 673; Baranya: PH 1841/97, 815; Bács: PH 1841/97, 816; Bereg: PH 1841/95, 800; PH 1841/104, 870; Békés: PH 1841/104, 872; Borsod: PH 1841/33, 269; PH 1841/57, 478; PH 1841/83, 698; Fejér: PH 1841/8, 59; Heves: PH 1841/5, 33; Hont: PH 1841/52, 435; Kővár vidéke: PH 1841/27, 221; Nyitra: PH 1841/59, 494–495; Pest: PH 1841/97, 815; Pozsony: PH 1841/13, 99; PH 1841/103, 862; Somogy: PH 1841/42, 349; Szatmár: PH 1841/99, 832; Torontál: PH 1841/30, 243; Vas: PH 1841/61, 511; Zemplén: PH 1841/42, 348.

⁹⁸ Bars: PH 1841/74, 623; Bihar: PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 665; Borsod: PH 1841/83, 698–699; Esztergom: PH 1841/28, 228; PH 1841/56, 471; Fejér: PH 1841/60, 503; Heves: PH 1841/18, 140; Jászkun Kerület: PH 1841/92, 774; Középszolnok: PH 1841/78, 657; Nógrád: PH 1841/96, 807; PH 1841/100, 839; Nyitra: PH 1841/46, 383; PH 1841/77, 649–650; Torontál: PH 1841/98, 823; Trencsén: PH 1841/80, 674; PH 1841/82, 692; PH 1841/99, 831; Varasd: PH 1841/71, 597; Zala: PH 1841/96, 807; Zemplén: PH 1841/33, 270.

⁹⁹ Bars: PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; Bács: PH 1841/58, 487; Bihar: PH 1841/104, 871; Borsod: PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; Fejér: PH 1841/60, 503; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Heves: PH 1841/55, 461; Komárom: PH 1841/80, 674; Nyitra: PH 1841/59, 494; PH 1841/89, 746; Somogy: PH 1841/42, 349; Torontál: PH 1841/37, 306; Vas: PH 1841/102, 856; Veszprém: PH 1841/65, 544.

A szabadságvesztésre ítélt munkáltatásáról tizenhárom megyei tudósításban számoltak be,¹⁰⁰ általában kétféle megoldást alkalmaztak a törvényhatóságok, vagy közmunkát végeztek az elítéltekkel, vagy műhelyben dolgoztak a rabok. Komáromból és Vas megyéből sikeresen működő közös műhelyről számoltak be, Temes megyében Biharban és Bereg vármegyében közmunkát végeztek a fogvatartottak. Vas megyében felmerült az a javaslat, hogy a műhelyt inkább adják haszonbérbe, de ezt a közgyűlés elvetette, mert az intézmény célja nem a bevétel növelése, hanem a büntetés hatékonyabb tétele. Bereg megyében viszont magánosoknak is lehetővé tették a rabok foglalkoztatását.

Az új büntetési rendszerrel összefüggésben a börtönszisztéma kidolgozása is foglalkoztatta a megyei levelezőket, tizenkét ilyen tudósítás olvasható ebben a rovatban.¹⁰¹ Nem volt világos minden megyei tudósító számára, hogy az egyes börtönrendszerek mit jelentenek, hiszen Bács megye levelezője a két rendszert összekeverte. Hont és Csanád vármegye magányrendszert határozott el, de Komáromból és Ung megyéből ennek negatív hatásaira hívták fel a figyelmet. Működő modern végrehajtási rendszerrel csak Komárom megyéből számoltak be, ahol az auburni rendszert alkalmazták.

A megyei börtönök korszerűsítési munkálatairól tizenkét közleményben tettek említést a megyei levelezők.¹⁰² Legtöbbször csak a legszükségesebb javításokat végezték el, hogy a tarthatatlan állapotok megszűnjenek. Számos helyen viszont az átépítéssel a későbbi végrehajtási rendszernek megfelelő épületet igyekeztek kialakítani.

Olyan tömegben érkeztek 1841 második felében a megyei levelezőktől a tudósítások, hogy a szerkesztő csak egyes levélrészleteket tudott közölni, egy-egy hosszabb megyei közgyűlésről akár három lapszámban számoltak be. Az olvasók érdeklődésének fenntartása céljából ilyen esetekben a tudósítás végén röviden ismertették a következő számban megjelenő témákat. Ilyen előrejelzések közül büntetőjogi vonatkozásokat nyolc hír hordozott.¹⁰³

A politikai sajtó gyakran számol be pénzügyi visszaélésekről, ez a reformkorban sem volt ritkaság, hiszen a cenzúra ellenére négy vármegyéből hét tudósításban került elő ez a téma.¹⁰⁴

Statáriumról hét levelező tett említést,¹⁰⁵ Bács megyében és Vasban kihirdették a statáriumot, Középszolnok megye közgyűlése pedig kérte. Heves megye levelezője helytelennek tartotta a közgyűlési döntést, amelyben javasolták a rögtönbíráskodás kiterjesztését. Turóc megyegyűlése elvetette alkalmazását, mert más okok mellett „korunk szelidebb irányával ellenkezik”. Borsod megye közgyűlése így foglalt állást:

¹⁰⁰ Bars: PH 1841/79, 666; Bereg: PH 1841/71, 597; Békés: PH 1841/104, 872; Bihar: PH 1841/104, 871; Komárom: PH 1841/7, 50; PH 1841/80, 674; Temes: PH 1841/31, 252; Ugocsa: PH 1841/76, 639; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 723; PH 1841/102, 856.

¹⁰¹ Bács: PH 1841/27, 220; Bereg: PH 1841/71, 597; Bihar: PH 1841/53, 445; Csanád: PH 1841/52, 436; Hont: PH 1841/52, 435; Komárom: PH 1841/7, 50; PH 1841/80, 674; Pest: PH 1841/71, 597; PH 1841/92, 775; Somogy: PH 1841/91, 763; Ung: PH 1841/62, 518; Vas: PH 1841/102, 856.

¹⁰² Bars: PH 1841/79, 666; Bereg: PH 1841/104, 870; Fejér: PH 1841/34, 281; Hajdúkerület: PH 1841/25, 204; Hont: PH 1841/52, 435; Komárom: PH 1841/7, 50; PH 1841/80, 674; Pest: PH 1841/92, 775; Pozsony: PH 1841/103, 862; Torontál: PH 1841/37, 306; Ugocsa: PH 1841/76, 639; Veszprém: PH 1841/65, 544.

¹⁰³ Bars: PH 1841/79, 665; Bács: PH 1841/58, 487; Komárom: PH 1841/80, 674; Trencsén: PH 1841/80, 674; Udvarhelyszék: PH 1841/67, 563; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/80, 673; PH 1841/84, 722.

¹⁰⁴ Pest: PH 1841/66, 553; PH 1841/70, 590; PH 1841/71, 596; Szatmár: PH 1841/19, 151; Zemplén: PH 1841/34, 280; Zólyom: PH 1841/54, 454; PH 1841/96, 807.

¹⁰⁵ Bács: PH 1841/97, 816; Borsod: PH 1841/70, 590; Heves: PH 1841/55, 461; Középszolnok: PH 1841/78, 657; Turóc: PH 1841/31, 251; Ung: PH 1841/87, 731; Vas: PH 1841/80, 673.

„E’ jog gyakorlatát megyénk jelenleg nem kívánja, ’s ohajtja: hogy a’ büntetőtörvény-könyv kidolgozására kiküldött országos választmány munkálatának eredményei által az messze honunk határain túl számúzhassék.”

A halálbüntetést hat cikkben érintették a tudósítók a *Megyei dolgok* hasábjain,¹⁰⁶ általában a bűnügyi statisztikában szerepeltek adatok a kiszabott halálbüntetésről, de ezekben az ügyekben még nem született jogerős ítélet. Vas megyében szabtak ki halálbüntetést, de végrehajtásra 1834 óta csak egy esetben került sor. Turóc vármegyéből így számolt be a kérdéssel a levelező: „Halálos végrehajtás – mint két előkelő megyei tisztviselőtől hallám – 70 év óta nem történt.” Heves megye tudósítója csak a jelképeit említette, de a büntetésre nem tért ki.

Nyáry Pál javaslata, amelyben a Pest megyei törvényszéken a szóbeli és nyilvános büntetőeljárás megvalósítását adta elő, olyan nagy vitát váltott ki, hogy Kossuth Lajos öt számban ismertette az elhangzott érveket, és még Bereg megye levelezője is érintette a kérdést.¹⁰⁷ Hat alkalommal számoltak be a megyei levelezők illetékességi problémákról.¹⁰⁸

Öt esetben számoltak be egy sajátos büntetési nemről, a katonának adásról,¹⁰⁹ emberölésről¹¹⁰ és a mesztegnői zavargás résztvevői elleni eljárásról.¹¹¹ Bizonyos büntetések becstelentítő voltáról négy tudósításban olvashattak a kortársak, testi sértés három híradásban szerepelt, csakúgy, mint a közbiztonság helyzete.¹¹² Pesten egy késelési ügy a katonaság közbeavatkozásához vezetett, Kossuth három tudósításban számolt be a vizsgálat eredményeiről.¹¹³ Babonás elképzelések büntetőjogi szempontból is érdekesek, Zólyom vármegye levelezője tárt nyilvánosság elé három ilyen közszájon forgó történetet.¹¹⁴ Három vármegyéből arról értesítették az olvasókat, hogy a börtönökben nemcsak bűnelkövetőket tartanak fogva, hanem örültek elhelyezéséről is itt „gondoskodnak”.¹¹⁵ Tizenkét olyan kérdés fordult elő, amelyet a levelezők csak kétszer érintettek, ide tartozik többek között a külföldi büntetőjogi példára történő hivatkozás, a gyújtogatás és az engedetlenség.¹¹⁶

¹⁰⁶ Bács: PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; Heves: PH 1841/55, 461; Turóc: PH 1841/88, 738; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 722.

¹⁰⁷ Pest: PH 1841/47, 391; PH 1841/71, 597; PH 1841/94, 791–792; PH 1841/95, 799–800; PH 1841/96, 806; Bereg: PH 1841/104, 870.

¹⁰⁸ Komárom: PH 1841/82, 691; Nyitra: PH 1841/46, 383; PH 1841/77, 649–650; Pest: PH 1841/12, 92; Sopron: PH 1841/77, 649; Vas: PH 1841/102, 856.

¹⁰⁹ Bihar: PH 1841/53, 445; Hont: PH 1841/103, 863; Jászkun Kerület: PH 1841/26, 211; Varasd: PH 1841/71, 597; Verőce: PH 1841/39, 323.

¹¹⁰ Csongrád: PH 1841/64, 535; Esztergom: PH 1841/28, 228; PH 1841/56, 471; Pest: PH 1841/12, 92; Szabolcs: PH 1841/65, 544.

¹¹¹ Somogy: PH 1841/10, 74; PH 1841/28, 227; PH 1841/32, 262; PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349.

¹¹² Becstelentítő büntetések: Bars: PH 1841/79, 666; Borsod: PH 1841/23, 185; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Szabolcs: PH 1841/78, 656. Testi sértés: Baranya: PH 1841/72, 608; Nyitra: PH 1841/89, 746; Turóc: PH 1841/31, 251. Közbiztonság: Csanád: PH 1841/79, 664; Nagybecskerek: PH 1841/56, 472; Zólyom: PH 1841/9, 67.

¹¹³ Pest: PH 1841/37, 303; PH 1841/47, 391; PH 1841/48, 398.

¹¹⁴ PH 1841/54; 454.

¹¹⁵ Bács: PH 1841/58, 487; Hont: PH 1841/103, 863; Vas: PH 1841/86, 723.

¹¹⁶ Külföldi büntetőjogi példa: Bihar: PH 1841/53, 445; Komárom: PH 1841/7, 51. Magyar büntetőjogi szakirodalom Vas megyéből: PH 1841/102, 856. Hatály: Komárom: PH 1841/82, 691; Vas: PH 1841/102, 856. Beszámítást kizáró ok: Bács: PH 1841/58, 487; Vas: PH 1841/86, 723. Hütlenség Somogyból: PH 1841/10, 74; PH 1841/28, 227. Engedetlenség: Gömör: PH 1841/29, 234; Nyitra: PH 1841/89, 746. Gyújtogatás: Turóc: PH 1841/31, 251; Ugocsa: PH 1841/76, 640. Keszőlci jobbágyság által elkövetett falopás és a tetten ért asszonyok letartóztatása: Esztergom: PH 1841/28, 228; PH 1841/34, 280–281. Rablás: Vas: PH 1841/80, 673; Zólyom:

Tizenhárom esetben egy adott téma, mint például az elévülés vagy az oklevélhamisítás, csak egy tudósításban szerepelt.¹¹⁷

Kossuth nemcsak a vezércikkekhez használta fel a levelezési anyagot, hanem bizonyos motívumokat különböző helyeken is említett, így biztosabb volt a hatás. Sokak által ismert a *Pesti Hírlap* szerkesztőjének tömör megállapítása a botbüntetés aránytalanságáról: „veréb-nem-öléstől egész az útonálló rablásig mindent, de mindent bottal gyógyítunk”.¹¹⁸ A kijelentés alapja a harmincadik számban megjelent Máramaros vármegyéből érkezett tudósítás: „jövendőre a’ szolgabiráknak utasítás adatott, hogy a’ madárfejekkel tartozókat pálczabüntetéssel fenyítsék!! Boldog isten! hát már verebet nem ölni is criminalitas a’ XIX. században”.¹¹⁹ Két vezércikkben is visszatért a témára, a *Bot for ever* címűben így hozta szóba ismét: „a’ máramarosi paraszt pedig rossz madarász levén nem elég verebet öl, és büntetésül hasonlóképp megbotoztatik”. A büntetőeljárás visszaélések elleni cikkében Kossuth a kényszervallatás hatására tett vallomásokról ezt írta: „néemly vádlott seregek gyilkosának vallja magát, bár soha máramarosi verebet sem ölt”.¹²⁰

2. 5. Vidéki levéltárca

A *Vidéki levéltárczában* huszontét büntetőjoggal kapcsolatos hír jelent meg, a többször érintett téma az eljárási visszaélések voltak, hét esetben számoltak be ilyenről a levelezők. Két levélben foglalkoztak a Zsámbékon történt eseményekkel, amely során egy ártatlan zsidó lakost Kosaras Péter megyei őrmester agyonlőtt egy tolvaj keresése során. A *Világ* 32. számában egy előítélettel teli cikk jelent meg a történetről, amelyre Balla Endre megyei aljegyző és a hitközség válaszolt, majd három héttel később az uradalmi kasznár is cáfolta az első híradásban szereplő adatokat.¹²¹ A vármegyei tisztviselők eljárási szabálytalanságainál csak nagyon ritkán nevezték meg az elkövetőket, sokszor még a település neve is csak kezdőbetűvel szerepel. P. helységben egy esküdt által hivatott lakosnak a feleségét, majd magát a férjet verte össze kíméletlenül a poroszló egy február közepén közölt levél szerint. Június 16-án arról adtak hírt, hogy P.-n egy esküdt az előle kitérni nem tudó bérest megbotoztatta, majd a panaszt kivizsgáló főszolgabíró nem járt el kellő körültekintéssel.¹²² Egy Sz.-ről érkezett levél a rabló és a sértett közötti egyezkedésbe bevont tisztviselőről számolt be a *Pesti Hírlap* olvasóinak, tudósítottak az N.-i járás főszolgabírájának és egy esküdtjének a Vág folyón történt botrányos átkeléséről is.¹²³ Sátoraljaújhelyről egy korábbi számban közölt információk

PH 1841/54, 454. Büntetőeljárás alapelvek: Fejér: PH 1841/8, 59; Ugocsa: PH 1841/102, 855. Szelíd tortúra: Borsod: PH 1841/83, 698–699; Zemplén: PH 1841/33, 270.

¹¹⁷ Külföldi büntetőjogi szakirodalom – Fejér: PH 1841/8, 59; elévülés – Fejér: PH 1841/60, 503; lófarokhoz kötés – Heves: PH 1841/5, 34; dorgálás büntetés – Bars: PH 1841/45, 376; büntetett előélet következményei – Hont: PH 1841/52, 435; gyermekölés – Torontál: PH 1841/37, 306; öncsonkítás – Pozsony: PH 1841/13, 99; oklevélhamisítás – Vas: PH 1841/102, 856; rongálás – Zólyom: PH 1841/54, 454; „csalfalkodás” – Borsod: PH 1841/57, 478; esküdszék – Középszolnok: PH 1841/89, 747; táblabírák képzetlensége – Hont: PH 1841/52, 435; büntetőjog oktatása – Sárospatak: PH 1841/102, 856.

¹¹⁸ KOSSUTH: 168–169; FAYER 1896/1.: 79.

¹¹⁹ PH 1841/30, 243.

¹²⁰ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321; *Büntetőjog*. PH 1841/45, 373.

¹²¹ PH 1841/35, 288; PH 1841/42, 350–351.

¹²² PH 1841/14, 108; PH 1841/48, 401.

¹²³ Sz. PH 1841/39, 325; N.-i járás PH 1841/59, 496.

pontosítása történt meg, így már az esküdt eljárása nem tűnt olyan súlyos visszaélésnek.¹²⁴

A testi büntetések kérdése hat tudósításban merült fel, két esetben eljárási visszaéléssel együtt, mint P.-n és az N.-i járásban.¹²⁵ Zilai Szakács Péter a botbüntetéssel kapcsolatban egy érdekes álláspontot képviselt: „lágyabb bánásmódon botoztató: épen olyan tehát, millyennek kell lenni, törvényünk szerint, egy valódi bírónak.” Ebből kiindulva magát a büntetési nemet nem tartotta a szerző eltörlelendőnek, csak mérsékelt alkalmazást tekintette követendőnek.¹²⁶ A Mecseki álnevet használó levelező egy sajátos esetről számolt be, egy katonának fogadottól kiderült, hogy nő, ezért tizenkettőt vertek rá. A szerkesztő a testi büntetést elítélő megjegyzést is fűzött a beszámolóhoz.¹²⁷ Zilahról viszont Szabó György az iskolai vesszőzés megszüntetéséről értesítette a szerkesztőséget, és az intézkedés már jelentkező jótékony hatására hívta fel a figyelmet.¹²⁸

Négy tudósításban szerepeltek a levélírók szerint embertelen és rossz börtönviszonyok, a börtönök jellemzésére használt kifejezések igen lehangolóak: „erkölcsrontó”, „vétek iskolája”. A tömlőcöket zsúfoltnak és célszerűtlennek tartották, mert nem alkalmasak a rabok őrzésére sem, mint a b.-i (Berencs) uradalom börtöne, ahonnan csapattal szöktek meg a befogottak. Talán Sátoraljaújhelyen volt kedvezőbb a helyzet, ahol tizenhat egyszemélyes cella is működött.¹²⁹

A büntetőjogi büntetés célját három vidéki levélben érintették, mindhárom alkalommal az elkövető javítását tekintették a szankció céljának. A zilahi levelező emellett mások elriasztását is fontosnak tartotta. Lejegyezte a Beccaria által felismert jelenséget is: „a' büntetés javító 's elriasztó ereje nem nagyságától, hanem hamar és bizonyos bekövetkezésétől függ, úgy hogy félévi tömlőcz a' tettest egy hónap alatt érvén, sikeresben javít 's riaszt el másokat, mint egy évi tömlőcz, ha három vagy egy év mulva éri csak utól a' bűnöst.”¹³⁰

Testi sértésről három levélíró számolt be,¹³¹ a testi büntetések becsületsérő mivoltáról két levélben esett szó.¹³² A büntetőeljárás nehézségeivel, a rendszer elavultságával két levelező foglalkozott tudósításában.¹³³

A büntetőjogi kodifikáció igénye felmerült a magát „486” álnévvel jelölő levelező híradásában is, de Kossuth egy hosszabb szerkesztői megjegyzést is kapcsolt a levélhez, amelyben kifejtette, hogy az elhamarkodott törvény károsabb, mint az elodázott kodifikáció.¹³⁴ Hont levelezője a csavargás kapcsán állást foglalt, hogy az igazából bűncselekménynek nem tekinthető passzus nélküli utazásért nem kellene letartóztatni

¹²⁴ PH 1841/63, 527.

¹²⁵ P.-n PH 1841/48, 401; N.-i járás PH 1841/59, 496.

¹²⁶ PH 1841/63, 527.

¹²⁷ PH 1841/14, 108.

¹²⁸ PH 1841/37, 306–307.

¹²⁹ Hont: PH 1841/16, 126; N.Károly: PH 1841/69, 582–583; Sátoraljaújhely: PH 1841/63, 527; Sz.: PH 1841/39, 325.

¹³⁰ Komárom: PH 1841/13, 100; Pécs: PH 1841/14, 108; Zilah: PH 1841/65, 546.

¹³¹ Balatonfüred: PH 1841/69, 583; Pápa: PH 1841/15, 115; Veresegyház: PH 1841/103, 864.

¹³² Komárom: PH 1841/13, 103; Sátoraljaújhely: PH 1841/63, 527.

¹³³ Komárom: PH 1841/13, 103; Zilah: PH 1841/65, 546.

¹³⁴ Sz.: PH 1841/39, 325.

senkit.¹³⁵ Balatonfüredről a levelező kifejtette, hogy a bűncselekmények megítélésénél súlyosító körülménynek tekinti a bírói gyakorlat, ha tisztviselő az elkövető.¹³⁶

Az egyes bűncselekményekről szóló tudósítások között Hontból gyermekgyilkos-ról, Nagybányáról rablásról, Sümegről rablóbanda garázdálkodásáról, Fiuméből pedig oklevélhamisításról és pénzügyi visszaélésről számoltak be.¹³⁷ A balatonfüredi levelező a párbaj bűncselekménnyé nyilvánítása mellett érvelt hosszasan.¹³⁸

A büntető törvénykezésnél problémát jelentett a vérhatalommal bíró uradalmak alkalmasságának a megítélése. A 39. számban közölt levél alapján a berencsi uradalom nem volt képes ellátni a büntetőeljárással kapcsolatos kötelességeit, ezt minősítette Zmertych Ferenc „vérhatalommal visszaélés”-nek.¹³⁹ A perek szóbelivé tételét szorgalmazta Szabó György Zilahról.¹⁴⁰ A P. L. szignójú levelező Hont vármegyéből közölte az 1840. évi rabstatisztikát, és a börtönépítést tartotta kívánatosnak.¹⁴¹

2. 6. Királyi városok köréből

A *Királyi városok köréből* címet viselő rovat nem minden számban szerepelt, talán azért, mert nehezebb volt az inkább kormányzati befolyás alatt álló városokban a levelezőhálózat megszervezése. Másik tényezőként az említhető, hogy a reformkorra a városi funkciók nagyobb részét a mezővárosok vették át, a korábban virágzó kiváltságos városok mind gazdaságilag, mind politikailag háttérbe szorultak. Összesen tizenegy büntetőjoghoz kapcsolódó hír látott 1841-ben a szabad királyi városokból napvilágot, az első tudósítások április közepén jelentek meg. A legtöbbször előforduló téma a testi büntetés volt, ötször foglalkoztak ezzel a büntetési nemmel. Selmecbánya levelezője csak mint létező gyakorlatot említette meg a botozást, a Szatmárnémetiből, a Szegedről, a Szabadkáról és a Bártfáról küldött tudósítás viszont elítélte az alkalmazását. A bártfai levelező szerint a botbüntetés nemcsak megalázó, hanem céltalan is, örömmel közölte, hogy egyre ritkábban szabnak ki ilyen jellegű büntetést. Szatmárnémeti mellett, ahol a „botozást tárgyzó vezércikkeknek legalább azon eredményét tapasztaljuk”, hogy a végrehajtás már nem a városháza előtt történik, Szeged és Bártfa városi tanácsa is a zárt helyen történő büntetést rendelte el. Távlati célként a teljes megszüntetését tartották kívánatosnak a tudósítók.¹⁴²

A büntetési célokat két híradásban érintették a levelezők, a Bártfáról tudósító szerint a nyilvánosan végrehajtott testi büntetés céljaként a bűnelkövetőre javító hatást a közösségre pedig elrettentő hatást jelölik meg alkalmazóik. Sem a büntetés, sem a végrehajtás módja egyik cél elérésére sem alkalmas. Szabadkáról Karvázy Zsigmond egyértelműen a büntetőjogi szankció alkalmazásának célját a bűnös javításában látta.¹⁴³

¹³⁵ Hont: PH 1841/16, 126.

¹³⁶ PH 1841/85, 716.

¹³⁷ Fiume: PH 1841/68, 572; Hont: PH 1841/16, 126; Nagybánya: PH 1841/97, 817; Sümeg: PH 1841/83, 700.

¹³⁸ PH 1841/85, 716.

¹³⁹ PH 1841/66, 555. A szerző valószínűleg azonos a korábbi levélíróval.

¹⁴⁰ PH 1841/65, 546.

¹⁴¹ PH 1841/16, 126.

¹⁴² Bártfa: PH 1841/88, 740; Selmecbánya: PH 1841/60, 504; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Szeged: PH 1841/86, 724.

¹⁴³ Bártfa: PH 1841/88, 740; Szabadka: PH 1841/64, 536.

A büntetőeljárásban tapasztalható nehézségekről számoltak be Szegedről és Szabadkáról, előbbi helyen egy rablógyilkosság áldozatának rokonai nem engedték a „halottat fölbontani semmikép sem”, mert az urak szeszélyének tartották a boncolást. Szabadkán a kis létszámú rendőrség mellett gondot jelentett a kuvaszok nagy száma, és az, hogy a lakosság nem mutatott hajlandóságot az együttműködésre.¹⁴⁴ Eljárási visszaélésekről Esztergomból és Selmecbányáról kapott hírt a lap, érdekesség, hogy a szomszédos Kőrmöcbányán egy lopás kiderítésére varázslót vettek igénybe.¹⁴⁵ Két, bűnözéssel kapcsolatos statisztikát tettek közzé ebben a rovatban, Bártfa 1831–1841. közötti rablétszámáról szerezhettek tudomást az érdeklődők. Szabadkáról viszont egy összehasonlító adatsor érkezett az 1840. évi jegyzőkönyv és a rablétszám alapján készült kimutatást összevetette a beküldő az 1831. évi adatokkal.¹⁴⁶ A börtönviszonyokról szintén kétszer történt említés, Temesvárról a kitört járvány ellen tett intézkedésekről számoltak be, Szabadkáról pedig az elkülönítés hiánya miatti problémákról: „nem rég, gyermekölés miatt elítélt – már kiszabadult – bizonyos hajadon a’ börtönben még két gyermeket szült, s’ azokat szerencsésen föl is neveli.”¹⁴⁷ Két városi tudósító a büntetőjogi kodifikációtól remélte a botozás megszüntetését és a börtönökben uralkodó állapotok javítását.¹⁴⁸

Az eperjesi evangélikus kollégiumról szóló beszámolóból kiderült, hogy „Csupka a’ váltó és büntetőjogot egyedül magyarul” fogja előadni a következő tanévben.¹⁴⁹ Egyszer fordult elő a hírek között egy jogértelmezési probléma Szatmárból, egy katonának állítás büntetése Szatmárnémetiből, Szabadkáról egy tisztviselő pénzügyi visszaélései és a szegedi közbiztonság romlásáról szóló beszámoló.¹⁵⁰

2. 7. A vidéki hírek egyéb rovatai

Alkalmanként az említett állandó rovatok mellé újabbak is társultak, 1841-ben négy ilyen figyelhető meg, amely büntetőjogi vonatkozásokat kis tartalommal: *Rövid közlés, Egyveleg, Különféle* és az *Erdélyi országgyűlés*. A „rövid közlések” között tizenöt büntetőjogi szempontból érdekes hír található, az érintett témák a többi vidéki rovat gazdagságát mutatják. A büntetőeljárás nehézségeit és az eljárások során elkövetett visszaéléseket három alkalommal érintették a tudósítók, a többi kérdés ennél kevesebbszer szerepel.¹⁵¹

¹⁴⁴ Szabadka: PH 1841/64, 536; Szeged: PH 1841/86, 724.

¹⁴⁵ Esztergom: PH 1841/31, 254; Selmecbánya: PH 1841/60, 504.

¹⁴⁶ Bártfa: PH 1841/88, 740; Szabadka: PH 1841/64, 536.

¹⁴⁷ Szabadka: PH 1841/64, 536; Temesvár: PH 1841/31, 254.

¹⁴⁸ Szabadka: PH 1841/64, 536; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400.

¹⁴⁹ Eperjes: PH 1841/62, 520.

¹⁵⁰ Szabadka: PH 1841/46, 384; Szatmár: PH 1841/52, 437; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Szeged: PH 1841/86, 723.

¹⁵¹ Büntetőeljárási nehézségek: Baranya: PH 1841/96, 808; Sopron: PH 1841/76, 641; Vas: PH 1841/71, 589. Büntetőeljárási visszaélés: Baranya: PH 1841/71, 598; Torontál: PH 1841/97, 816; Udvarhelyszék: PH 1841/68, 571. Börtönállapotok: Udvarhelyszék: PH 1841/68, 572; Vas: PH 1841/71, 599. A következő szám tartalmának előrejelzése: Bács: PH 1841/56, 471; Vas: PH 1841/71, 599. Rabmunka: Ugocsa: PH 1841/75, 631; Vas: PH 1841/71, 599. Büntetőeljárás: Baranya: PH 1841/96, 808; Pest: PH 1841/93, 784. Pénzbüntetés (bírság) – Udvarhelyszék: PH 1841/68, 572; gyűjtogatás – Derekegyház: PH 1841/57, 480; testi büntetés – Baranya: PH 1841/71, 598; börtönépítés – Ugocsa: PH 1841/75, 631; garázdaság – Kis-Varsány: PH 1841/83, 700; büntetőjogi kodifikáció – Baranya: PH 1841/96, 808; statárium – Bács: PH 1841/96, 808; börtönstatisztika – Bács: PH 1841/96, 808.

Egyveleg cím alatt számoltak be arról, hogy az eperjesi római katolikus gimnáziumban gyakran alkalmazzák a gyerekekkel szemben a verés különböző fajtáit büntetésként. A tudósító kifejtette álláspontját, mely szerint „a' bot, vessző, korbács a' nevelésnek legrosszabb legoktalanabb eszközei”. Egy 1836-ban megjelent pedagógiai röpiratot is az olvasók figyelmébe ajánlott.¹⁵²

Különféle rovatcím alatt szereplő hírek között található az a szűkszavú tudósítás, amelyben a Monokon garázdálkodó gyűjtogatást is elkövető banda tagjainak elfogásáról és a három vezető statáriális bíróság elé állításáról számolt be.¹⁵³

Az erdélyi országgyűlés november 15-én tartott megnyitásáról szóló beszámoló báró Kemény Ferenc elnök beszédét idézte: „Mit mondjak, tek. KK. és RR.! büntetőtörvényeinkről? keresztülfutok ezeken, mert a' 19-ik században mind ezekről csak pirulva szólhatnak; 's különben is ezeknek hiányát mélyebben érzi minden hazafi, mintsem hogy a' javítások iránti készséget akárki részéről is kétségbe hozni lehessen.”¹⁵⁴

2. 8. Külföldi napló

Habár a *Pesti Hírlap* elsősorban belpolitikai lap volt, minden számban közöltek külföldi híreket Stuller Ferenc és Gyurmán Adolf válogatásában, de csak a hazai viszonyok közt jelentőséggel bírót. Példaként hoztak fel olyan külföldi történeteket, amelyek az adott szám programjához illeszkedtek.¹⁵⁵ Bizonyos hírek részletessége alapján megállapítható, hogy az olvasóközönség tájékozott volt a külföldi eseményekkel kapcsolatban. Gyakorlatilag minden olyan kérdésben külhoni példákat hoztak fel, amely a magyar közvéleményt foglalkoztatta, csak a vegyesházasságok és a protestáns unió képez kivételt.¹⁵⁶ A külföldi büntetőjogot érintő hírek közel egyenletesen oszlanak meg, csak március közepétől figyelhető meg egy négyhetes szünet. Szeptembertől az egy számban előforduló tudósítások mennyisége megnő, szeptember 29-én, november 13-án és december 1-jén öt ilyen közlemény található a lapban, november 24-én pedig hat, külföldi büntetőjoggal foglalkozó hír jelent meg.

A külföldről származó hírek legtöbbször a büntetőjogi kodifikáció eseményeiről, tapasztalatairól számolt be. Néha csak egy rövidke közlés erejéig, mint Darmstadtból a második számban, vagy alapos, részletes elemzésben, mint a württembergi országgyűlésről.¹⁵⁷ A legtöbb büntetőjogi kodifikációról szóló beszámoló német nyelvterületről érkezett, két skandináviai és két angliai mellett Belgium, az Egyesült Államok és Jamaica képviseltette magát egy-egy tudósítással a huszonhétből.¹⁵⁸ Ennek oka, hogy ez

¹⁵² PH 1841/50, 419.

¹⁵³ PH 1841/75, 632.

¹⁵⁴ PH 1841/96, 808.

¹⁵⁵ DEZSÉNYI: 27–28; KOSÁRY 1979: 671.

¹⁵⁶ URBÁN: 27–28.

¹⁵⁷ Darmstadtból: PH 1841/2, 13; Württembergből: PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 793; PH 1841/97, 817; PH 1841/97, 818; PH 1841/99, 834; PH 1841/101, 850.

¹⁵⁸ Anglia: PH 1841/30, 245; PH 1841/52, 439; Norvégia: PH 1841/75, 633; Stockholm: PH 1841/78, 658; Belgium: PH 1841/11, 85; USA: PH 1841/50, 420; Jamaica: PH 1841/18, 143; Baden: PH 1841/35, 289; Darmstadt: PH 1841/2, 13; Frankfurt: PH 1841/69, 584; Hessen: PH 1841/87, 733; Limburg: PH 1841/91, 765; Némethon: PH 1841/4, 30; Poroszország: PH 1841/16, 127; PH 1841/19, 153–154; PH 1841/31, 256; PH 1841/61, 514; PH 1841/69, 584; PH 1841/79, 666; PH 1841/97, 817–818; Reussi kishercegség: PH 1841/17, 135; Württemberg: PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 793; PH 1841/97, 817; PH 1841/97, 818; PH 1841/99, 834; PH 1841/101, 850.

az időszak a partikuláris német büntetőjogi kodifikáció korszaka, Franciaországban egy korszerűsített Code pénal érvényesült, Angliában pedig átfogó kodifikációra egyáltalán nem kerülhetett sor.

A huszonhét bűnügyi tudósítás már lényegesen vegyesebb képet mutat, Angliából, német területről és Franciaországból származott a legtöbb ilyen jellegű hír.¹⁵⁹ A felhozott esetek lehettek az elkövető személye miatt érdekesek, mint a katonatisztek garázda cselekményei, a társasági élet ismert figuráinak tettei, vagy a sértett személye miatt foglalkoztak a történetekkel a lapok, ilyen egy püspök kirablása, a porosz kincstárból történt lopás, hóhér megölése. A beszámolók között található kirívóan kegyetlen, erőszakos bűncselekmények, mint az Egyesült Államokban elkövetett önbíráskodás, vagy csekély súlyú bűncselekményre kiszabott aránytalanul súlyos büntetések. A büntetőjogi tárgyú hírek között egy egész sor foglalkozott a francia királyi család ellen elkövetett merénylettekkel, a *Pesti Hírlap* folyamatosan nyomon követte az ügyekben folytatott eljárásokat.¹⁶⁰

Tizennyolc hírben utaltak valamilyen módon a halálbüntetésre, tizenegy alkalommal csak a végrehajtásról számoltak be,¹⁶¹ ezek többnyire lakonikus tényközlések voltak, de előfordult szerkesztőségi vélemény is. Egy német rablógyilkos kivégzéséről így adtak hírt: „Hatten porosz püspök gyilkosa (Kühnapfel) lábszárain kezdett keréktörés által végeztetett ki e' napokban! Szomorú, midőn a' gonosz tettek bírása bosszúállóként kénytelen a' törvények értelmében föllépni, de még szomorúbb, midőn a' kivégeztetést kegyetlenséggel kell párosítania.” Poroszországban „általános panasz 's rosszálás nyilatkozék itt egy illy borzasztó büntetésnek újra gyakorlatbavétele ellen. Nem lehet öszhangzásba hozni sem az újabb büntetőjog tisztább fogalmaival, sem az emberiség-gel” ezt a büntetési nemet. A német lapok elítélő véleményt közöltek az esetről, „mi nyilvános jele annak, hogy Európa népei a' kínos kivégeztetéseket mint vad századok hagyományait tovább nem tarthatják a' bűnösök javító eszközéül”.¹⁶² Három alkalommal a nyilvános kivégzés hatástalanságára hívták fel a figyelmet.¹⁶³ Angliában a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények szűkítése került a parlament elé, az erőszakos közönség elkövetőit javasolták kiemelni a legsúlyosabb büntetést érdemlők közül.¹⁶⁴ Az Egyesült Államok két tagállamában is a halálbüntetés megszüntetését tárgyalta a törvényhozás, Indianában elfogadták, New Yorkban öt szavazattal elbukott a javaslat.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Anglia: PH 1841/1, 5; PH 1841/37, 307; PH 1841/40, 333; PH 1841/91, 765; PH 1841/99, 833; PH 1841/101, 850; PH 1841/102, 856; Poroszország: PH 1841/6, 45; PH 1841/102, 857; Frankfurt: PH 1841/2, 13; PH 1841/104, 874; Mainz (két hír): PH 1841/78, 658; Némethon: PH 1841/42, 351; Hannover: PH 1841/73, 616; Franciaország: PH 1841/7, 53; PH 1841/8, 62; PH 1841/67, 565; PH 1841/83, 701; PH 1841/94, 793; Írország (két hír): PH 1841/96, 810; Görögország: PH 1841/79, 666; PH 1841/97, 817; Algéria: PH 1841/71, 600; Belgium: PH 1841/42, 351; Olaszhon: PH 1841/67, 565; Portugália: PH 1841/102, 857; Törökország: PH 1841/45, 378; USA: PH 1841/79, 667.

¹⁶⁰ Darmés: PH 1841/40, 333; PH 1841/41, 341; PH 1841/45, 378; PH 1841/46, 385; PH 1841/56, 473; PH 1841/68, 573; Quenisset: PH 1841/76, 642; PH 1841/76, 643; PH 1841/77, 651; PH 1841/78, 658; PH 1841/78, 659; PH 1841/80, 676; PH 1841/86, 725; PH 1841/87, 733; PH 1841/91, 765; PH 1841/95, 802; PH 1841/96, 811; PH 1841/99, 834; PH 1841/100, 841; PH 1841/101, 850; PH 1841/103, 864–865; PH 1841/104, 874.

¹⁶¹ Anglia: PH 1841/96, 810; Franciaország: PH 1841/46, 385; Kína: PH 1841/74, 624; Olaszhon: PH 1841/67, 565; Perzsia: PH 1841/74, 625; Poroszország: PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513–514; Róma: PH 1841/62, 520; Spanyolország: PH 1841/58, 489; Svájc: PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520.

¹⁶² PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513–514.

¹⁶³ Róma: PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; London: PH 1841/96, 810.

¹⁶⁴ PH 1841/30, 245; PH 1841/52, 433.

¹⁶⁵ PH 1841/50, 420; PH 1841/91, 765.

Két, érdekességnek számító hír is szerepelt a hóhérokkal összefüggésben. „Az irlandi választások alkalmával egy bakó a' tory-jelöltre illy szavakkal adá szavazatát: 'Ha ötven szavazatom volna is, mind a' toryké lenne, mert mióta whigeké a' kormány egyetlenegy munkám sem akadt.' „A' görög nép halálos ellenszenvet táplál a' bakók iránt. Nem régiben ismét áldozatul esett a' véres igazságkiszolgáltatás egy illy nyomorú eszköze, kit már régebben kettő előzőtt meg. A' szerencsétlen francia Aegina szigetén sétálni menvén, agyonlövetett.”¹⁶⁶

Testi büntetésekre tíz hírben található utalás, ebből három szólt lord Cardigan kegyetlen, hűsvétkor, egy templomban végrehajtott ítéletéről.¹⁶⁷ A közlemények elitélően szóltak ezekről a büntetési formákról, mint egy Amsterdamban végrehajtott ítéletről szóló megjegyzés is tanúsítja: „néhány gonosztevő, az emberiség szelidebb szellemének ellenére megbélyegeztetéssel és kikorbácsoltatással büntetették.” A többi ilyen tudósítást is hasonló hangnemben találták, a megszegyenítő büntetéseket is korszerűtlennek találták, a „sötétebb századok igazságkiszolgáltatásának” maradványát látták benne.¹⁶⁸ Ezen a tudósításon kívül még négy pellengérről szóló ítéletről számoltak be, kettőt Franciaországból közöltek, egyet-egyet pedig Belgiumból és Amsterdamból.¹⁶⁹ Egyetlen hírben számoltak be a testi büntetés eltörléséről, mégpedig Jamaicából.¹⁷⁰

A büntetőeljárás szintén tíz tudósításban szerepelt, többnyire a kodifikáció kapcsán, mint a Poroszországból és Würtembergből érkezett hírekben. Franciaországból arról adtak hírt, hogy minden a rendőrség kezébe kerülő gyanúsítottról dagerotypiát fognak készíteni.¹⁷¹ A külföldi börtönrendszerek működési tapasztalatiról és a bevezetési lehetőségekről a Külföldi naplóban kilenc alkalommal szerepelt tudósítás.¹⁷² Bünmegelőzés négy alkalommal tűnt fel,¹⁷³ három közleményben található adatok a büntetés-végrehajtásának körülményeiről, a rabmunkáról, kegyelem kihirdetéséről és a párbajról, mint bűncselekményről.¹⁷⁴ Kétszer látott napvilágot olyan külföldi hiranyag, amelyben a magzatelhajtás és a gyermekölés szerepelt, valamint a büntetés célját érintő közlemény.¹⁷⁵

¹⁶⁶ Anglia: PH 1841/65, 546; Görögország: PH 1841/79, 666.

¹⁶⁷ PH 1841/36, 296–297; PH 1841/37, 308; PH 1841/40, 332–333.

¹⁶⁸ Amsterdam: PH 1841/21, 171; Anglia: PH 1841/82, 693; PH 1841/100, 840; Belgium: PH 1841/19, 153; Oroszország: PH 1841/96, 810; Perzsia: PH 1841/74, 625. Angliából érkezett híre fakadt ki így a hírszerkesztő: PH 1841/8, 62.

¹⁶⁹ Amsterdam: PH 1841/21, 171; Belgium: PH 1841/19, 153; Franciaország: PH 1841/15, 118; PH 1841/94, 793.

¹⁷⁰ PH 1841/18, 143.

¹⁷¹ Franciaország: PH 1841/92, 777; Frankfurt: PH 1841/69, 584; Poroszország: PH 1841/79, 666; PH 1841/94, 793; PH 1841/97, 817–818; Stockholm: PH 1841/78, 658; Würtemberg: PH 1841/91, 765; PH 1841/97, 818; PH 1841/99, 834; PH 1841/101, 850.

¹⁷² Anglia: PH 1841/44, 369; PH 1841/84, 709; PH 1841/102, 857; Franciaország: PH 1841/100, 840; Frankfurt: PH 1841/69, 584; Norvégia: PH 1841/75, 633; Olaszhon: PH 1841/90, 757; Poroszország: PH 1841/88, 741; Stockholm: PH 1841/78, 658.

¹⁷³ Franciaország: PH 1841/99, 833; PH 1841/100, 840; Poroszország: PH 1841/97, 817–818; Szászország: PH 1841/54, 455.

¹⁷⁴ Büntetés-végrehajtási állapotok Angliában: PH 1841/82, 693; PH 1841/102, 857; és Portugáliából: PH 1841/102, 857. Rabok foglalkoztatása angol gyarmaton: PH 1841/102, 857; Franciaországban: PH 1841/100, 840; és Spanyolországban: PH 1841/94, 794. Közkegyelem kihirdetése Angliában: PH 1841/95, 801; Franciaországban: PH 1841/38, 317; és Würtembergben: PH 1841/80, 675. Párbaj feltűnése Belgiumban: PH 1841/11, 85; Nápolyban: PH 1841/54, 455; és Poroszországban: PH 1841/31, 256.

¹⁷⁵ Magzatelhajtás: PH 1841/7, 53; gyermekölés: PH 1841/99, 833. Büntetési célok Frankfurtból: PH 1841/69, 584; és Rómából: PH 1841/62, 520.

Büntető anyagi jog általános részébe tartozó kérdések négy, Franciaországból származó hírből merültek fel. A *nulla poena sine lege* elvére hivatkoztak egy politikai bűncselekmény kapcsán, enyhítő körülményről számoltak be egy ügyben, a részesség sajátos értelmezéséről adtak hírt, valamint a büntetett előélethez fűződő hátrányról értesülhetett az olvasó.¹⁷⁶ A különös részből három bűncselekmény szerepelt, az erőszakos közöszlész és a merénylet Angliából, a rágalmozás és becsületsértés elhatárolására pedig egy példa a francia ítélkezési gyakorlatból.¹⁷⁷ Szerepelt még a rovatban az angliai bűnelkövetők műveltségi állapotáról egy statisztikai elemzés és egy itáliai büntetőjogi konferencia részletes ismertetése.¹⁷⁸

2. 9. Értekező

A *Pesti Hírlap* tudományosabb hangvételű, fajsúlyosabb cikkei az *Értekező*-ben jelentek meg, ez tulajdonképpen a lap második rovata. Szoros összefüggést mutat a vezércikkkel, az éppen napirenden levő kérdésekhez nyújtott elméleti alapozást vagy gyakorlati példákat.¹⁷⁹ Ebben a rovatban tizennégy büntetőjoggal legalább érintőlegesen foglalkozó cikk jelent meg. Érdekes módon itt nem a kodifikáció a leg többször körüljárt probléma, hanem a testi büntetések, hét közleményben tértek ki erre a kérdésre. Négy értekezésben a szerző egyértelműen elítélte, mint a büntetési céloknak nem megfelelőt,¹⁸⁰ három esetben mint létező gyakorlatot említették.¹⁸¹ Zoltán János egyenesen a kodifikáció során megszüntetését javasolta: „megszünend bizonyosan a' becsület-meggyilkoló veretés”.¹⁸²

A büntetőjogi kodifikációra utalás öt szerzőnél szerepelt, egyöntetűen üdvözlötték a bizottság összeülését, sőt Zoltán konkrét elképzeléseket is megfogalmazott a leendő büntető törvénykönyvvel szemben.¹⁸³

Négy tanulmányban tértek ki a büntetés céljaira, Puczolay és Zoltán János a bűnelkövető javítását tekintette a szankció céljának. Zoltán szerint ezen kívül a büntetésnek még „oda kellene működnie, hogy a' megbomlott rend helyre álljon”. Kenessey Kál-

¹⁷⁶ Nulla poena sine lege elve: PH 1841/95, 802; enyhítő körülmény: PH 1841/94, 793; részesség: PH 1841/101, 850; büntetett előélet: PH 1841/36, 297.

¹⁷⁷ Erőszakos közöszlész: PH 1841/30, 245; merénylet: PH 1841/94, 793; rágalmozás és becsületsértés: PH 1841/10, 76–77.

¹⁷⁸ Anglia: PH 1841/5, 36; Olaszhon: PH 1841/90, 757.

¹⁷⁹ KOSÁRY 1946: 198; DEZSÉNYI: 23–24; KOSÁRY 1979: 674.

¹⁸⁰ ERDÉLYHONI: *Hírlapszerkesztésről és iskolai fenyegetésekről*. PH 1841/17, 137. A szerzőt nem sikerült beazonosítani; A. – Z.: *Falusi bírák*. PH 1841/25, 207. A szerzőt nem sikerült beazonosítani; ZOLTÁN JÁNOS: *Büntetőjogügy*. PH 1841/45, 378–379. A szerzőt nem sikerült azonosítani; BODON ÁBRAHÁM: *Törvénykezési statistica Gömörből*. PH 1841/54, 455–456. A szerző (1810–1871) földbirtokos Gömör vármegyében, 1839-ben tette le az ügyvédi vizsgát, az országgyűlési ifjúság tagja volt az 1840. évi országgyűlésen. Számos cikket közölt a Pesti Hírlapban. Szinnyei I. 1150–1152. (a továbbiakban: BODON 1841a)

¹⁸¹ REMELLAY GUSZTÁV: *Szabad királyi Pest városa fenytő-bizottmánya*. PH 1841/60, 506–507. A szerző (1819–1866) ügyvéd, 1840-ben tette le az ügyvédi vizsgát, Pest város tiszteletbeli alügyészévé választották. Sokat tett a pesti dolgozók háza megermentéséért, az Athaeneumban is publikált erről a kérdéssről. Szinnyei XI. 754–761.; KOVÁCS LAJOS: *Adalék a' büntetőjogi eljárás ismertetéséhez*. PH 1841/85, 718–719. A szerzőt nem sikerült beazonosítani; BODON ÁBRAHÁM: *Gömör vármegyei rabok tízévi táblázata*. PH 1841/94, 795. (a továbbiakban: Bodon 1841b)

¹⁸² ZOLTÁN: 379.

¹⁸³ A. – Z.: 207; KENESSEY: 208; ZOLTÁN: 379; REMELLAY: 506; BODON 1841b: 795.

mán és Bodon Ábrahám is a korbeli bírói és büntetés-végrehajtási gyakorlatban uralkodó felfogásként jellemezte az elrettentés eszméjét.¹⁸⁴

Az *Értekezésben* megjelent három törvényszéki és egy börtönügyi statisztika is. Zoltán János Szabolcs vármegye évnegyedes törvényszékén elítéltekről közölt adatokat, Remellay Gusztáv Pest második félévi büntetőbíráskodásáról készített táblázatos és szöveges ismertetést. Bodon Ábrahám először az 1840. évi jegyzőkönyv alapján állított össze Gömör vármegyéből egy törvénykezési statisztikát, majd november elején az előző adatsorral összehasonlítva, teljes terjedelmében tette közzé az országos börtönügyi választmány számára készített megyei rabstatisztikát.¹⁸⁵

A bűnmegelőzés kérdése két szempontból merült fel, egyrészt a gyermekölések megelőzése kapcsán, másrészt a börtönökben uralkodó állapotok miatt. Czilchert Róbert kétrészes tanulmányban foglalkozott az újszülöttek sérelmére az anya által elkövetett emberöléssel és javaslatokkal állt elő ezeknek a bűncselekményeknek a megelőzésére. Bertha Antal nem büntetőjogi szempontból vizsgálta a kérdést, de a „gyermekgyilkolások elhárítására” ő is javaslatot tett.¹⁸⁶ Kenessey Kálmán és Zoltán János a börtönökben a végrehajtási körülmények alapján azt állította, hogy a bűncselekmények mennyiségét és a bűnelkövetők számát is növelik.¹⁸⁷

A gyermekölés a közgondolkodásban súlyos problémaként jelent meg, hiszen ebben a rovatban is háromszor látott napvilágot ezzel foglalkozó cikk.¹⁸⁸ A külföldi büntetőjogi szakirodalomra három szerző utal értekezésében, Kenessey Benthamot és Beccariát említette, Czilchert hivatkozott de Gérando M. báró egy munkájára. Szemere Bertalan börtönrendszereket tárgyaló tanulmányához fűzött szerkesztői megjegyzésben szerepelt Livingston neve.¹⁸⁹ Három cikkben számoltak be a szerzők eljárási nehézségekről,¹⁹⁰ szintén három alkalommal kerültek terítékre a büntetőeljárás során elkövetett visszaélések.¹⁹¹ Külföldi büntetőjogi gyakorlatra hivatkozott Szemere mellett Czilchert is.¹⁹² A börtönrendszerek kérdéskörét boncolgatta Kenessey és Szemere,¹⁹³ a tényleges börtönviszonyok ismertetését Kenessey Kálmán vállalta magára március végén, majd Zoltán János egy június elején megjelent számban.¹⁹⁴ Az iskolai fegyelmezésről fejtette ki nézeteit a Puczolay és az Erdélyhoni álnév mögé rejtőző szerző, ennek során alapvető szankciótani kérdéseket is érintettek.¹⁹⁵ Bodon Ábrahám rendkívül elgondolkodtatónak tartotta azt a tényt, hogy a Gömör megyében elítéltek között nagyobb a nemesség aránya, mint a teljes lakosságban. Megvizsgálta egy év törvényszéki jegyzőkönyvét és

¹⁸⁴ PUCZOLAY: *Büntetési rendszerről iskoláinkban*. PH 1841/9, 70–71. A szerzőt nem sikerült beazonosítani; ZOLTÁN: 379; KENESSEY: 208; BODON 1841a: 456.

¹⁸⁵ ZOLTÁN: 378–379; REMELLAY: 506; BODON 1841a: 456; BODON 1841b: 795.

¹⁸⁶ CZILCHERT RÓBERT: *Gyermekgyilkolás 's lelccházak*. PH 1841/39, 327. A szerzőt nem sikerült beazonosítani. (a továbbiakban: CZILCHERT 1841a); CZILCHERT RÓBERT: *Gyermekgyilkolás 's lelccházak*. PH 1841/40, 335. (a továbbiakban: CZILCHERT 1841b); BERTHA ANTAL: *Nyílt levél*. PH 1841/80, 677. A szerzőt nem sikerült beazonosítani.

¹⁸⁷ ZOLTÁN: 379; KENESSEY: 208.

¹⁸⁸ CZILCHERT 1841a: 327; CZILCHERT 1841b: 335; BERTHA 677.

¹⁸⁹ KENESSEY: 208; CZILCHERT 1841b: 335; SZEMERE BERTALAN: *Figyelmeztetés a' javítórendszer ügyében*. PH 1841/54, 456–457. 457.

¹⁹⁰ ZOLTÁN: 379; REMELLAY: 506; KOVÁCS: 718–719.

¹⁹¹ A. – Z.: 207; KOVÁCS: 718–719; BAJKAY: 298.

¹⁹² CZILCHERT 1841b: 335; SZEMERE: 456.

¹⁹³ KENESSEY: 208; SZEMERE: 456–457.

¹⁹⁴ KENESSEY: 208; ZOLTÁN: 379.

¹⁹⁵ PUCZOLAY: 70–71; ERDÉLYHONI: 137.

tíz év börtönstatisztikáját, de alapvető eltérést nem fedezett fel, magyarázatot pedig nem tudott adni erre a jelenségre.¹⁹⁶

Zoltán János szerint a büntetőjog területén található reformeszmék nem idegenek a közvélemény számára, hiszen „ezek nem újdonságok, mert ezen eszmék szerte terjednek a' jobb jövődöt váró, 's eljöni segítő polgárok kebelin.”¹⁹⁷ A gyermekölések egyik okaként Czilchert Róbert az anya szülés utáni bódultságát jelölte meg.¹⁹⁸ A reformkori bírói gyakorlatban előforduló büntetések egész katalógusát adta Kovács Lajos, a halálbüntetés, a botozás, a börtön mellett felsorolta a szabadságvesztés súlyosításait is: a közmunkát, a vasat és a böjtöt. A sort tovább bővítette Remellay Gusztáv a városból való kitiltás említésével, valamint Bajkay Endre a katonának adás büntetőjogi szankcióként való alkalmazására történő utalásával.¹⁹⁹ Kovács Lajos részletesen beszámolt a megyéjében történt súlyos bűncselekményekről, a közbiztonságot veszélyeztető bandák garázdálkodásairól.²⁰⁰ A büntetőeljárás részletes ismertetését és a változtatási lehetőségeket foglalta magába Remellay cikke.²⁰¹

2. 10. Hirdetések

A lap utolsó oldalán található hirdetekben is előfordulnak büntetőjogi vonatkozások, ezek két nagy csoportra bonthatók. Elsősorban büntetőjogi szakirodalom reklámozására használták fel a ezt a rovatot, de két ügy kapcsán az elkövetők kézre kerítéséhez kértek ilyen módon segítséget. A legtöbbször a Budapesti Szemlére hívták fel a figyelmet,²⁰² ötször tették közhírré Balla Károly: *Vélemény a' büntetés mód javítása iránt* címet viselő kötetének megjelenését, érdekesség, hogy egyszer sajtóhibával, Barra Károly név alatt.²⁰³ Szintén öt számban jelent meg, hogy „Beccaria a' bűnökről és büntetésekről irt, Császár Ferencz által olasz-eredetiből magyarra fordított jeles munkájának néhány” példánya Heckenast Gusztáv pesti könyvárusnál még megszerezhető. Heckenast a négy évvel korábban megjelent kötetet kínálta eladásra, mivel a büntetőjogi kodifikáció során „alig hisszük, hogy Beccaria tanításait figyelem nélkül hagyhatnák” a választmány tagjai.²⁰⁴ Szalay László büntetőeljárásról szóló könyvét négyszer hirdették meg,²⁰⁵ a „törvénytannal és vizsgálatra (censura) készülő ifjúságra nézve kiváltképpen érdekes új” munkaként reklámoztak egy latin nyelvű jogi kézikönyvet.²⁰⁶ Fogarasi János: *Jogtani műszókönyv* címet viselő kötetének hirdetése két lapszámban jelent meg.²⁰⁷ Összesen huszonhárom büntetőjogi szakirodalomról szóló hirdetés látott napvilágot.

¹⁹⁶ BODON 1841a: 456; BODON 1841b: 795.

¹⁹⁷ ZOLTÁN: 379.

¹⁹⁸ CZILCHERT 1841b: 335.

¹⁹⁹ KOVÁCS: 718; REMELLAY: 507; BAJKAY: 298.

²⁰⁰ KOVÁCS: 718–719.

²⁰¹ REMELLAY: 506.

²⁰² PH 1841/1, 8; PH 1841/11, 88; PH 1841/12, 96; PH 1841/15, 121; PH 1841/20, 166; PH 1841/64, 540.

²⁰³ PH 1841/34, 284; PH 1841/41, 344; PH 1841/42, 353; PH 1841/43, 363; PH 1841/44, 372.

²⁰⁴ PH 1841/43, 363; PH 1841/46, 388; PH 1841/48, 405; PH 1841/51, 431; PH 1841/53, 450.

²⁰⁵ PH 1841/93, 788; PH 1841/97, 820; PH 1841/98, 827; PH 1841/100, 844.

²⁰⁶ PH 1841/67, 568; PH 1841/68, 576.

²⁰⁷ PH 1841/93, 788; PH 1841/94, 796.

Kovács Zigmund kasznár a rábizott pénzzel együtt szökött meg a Hont vármegyei Palástról, őt keresték a károsultak a három számban megjelent hirdetésükkel.²⁰⁸ A nagysurányi malomban 1841 októberében pusztított tűzvész körülményeiről a „trieszti kir. szabadalmas Riunione Adriatica di Sicurtá főügyviselősege” méltányos jutalom ellenében felvilágosítást kért, a gyújtogató nyomravezetőjének pedig ezer forintot ajánlott fel.²⁰⁹

3. A Pesti Hírlapban megjelenő általános részi kérdések

A *Pesti Hírlap* rovatainak részletes ismertetéséből már kitűnik, hogy a szerzők nagyon sok fontos a büntető anyagi jog általános részébe tartozó kérdést érintettek, annak ellenére, hogy nem tudományos folyóiratban jelentek meg a cikkek. A továbbiakban ezeknek a megállapításoknak az elemzése következik az anyagi jog mai rendszerét követve.²¹⁰

3. 1. Általános részi jogelvek

Jelenleg a bevezető tanok között szerepel a büntetőjog és a büntetőjog-tudomány rendszerének és feladatának az ismertetése, valamint a speciális büntetőjogi alapelvek tárgyalása.²¹¹ A *Pesti Hírlapban* megjelent cikkeken találunk utalást ezekre a kérdésekre. Kossuth Lajos egyik vezércikkében felvázolta a büntetőjog összetevőit: „a' bűnök és büntetések [...] az eljárás [...] a' bizonyítványi tan [...] fogházügy 's javító disciplina [...] (mert e' négy könyvből áll, nézetünk szerint, a' büntetőjog rendszere)”.²¹² Ez a megfogalmazás a tág értelmezése a jogágnak. Egy héttel később Kossuth a szabad védelem ismertetése kapcsán megállapította, hogy a vádlottnak joga van a védelemre, hiszen „a' büntetőjog főcéljával, a' bűnösök büntetésével megegyezik”.²¹³

A *Pesti Hírlap* szerzői ismerték a legalitás elvét, a latin formulát nem alkalmazták, de két ízben említést tettek róla. A P. L. monogram mögé rejtőzött hont megyei levelező a törvényszéki statisztika és a büntetés-végrehajtás taglalása során a csavargásért tartóztatottak mellett emelt szót: „senki ne fogassék be addig, míg a' tetten rajta nem kapatik”.²¹⁴ A szerző ezzel gyakorlatilag a *nullum crimen sine lege certa* jogelv²¹⁵ helyi viszonyokra alkalmazott változatát fogalmazta meg. A passzus nélküli utazás elvileg nem minősült bűncselekménynek, mégis a törvényhatóságok előszeretettel tartóztatták

²⁰⁸ PH 1841/77, 654; PH 1841/78, 662; PH 1841/79, 670.

²⁰⁹ PH 1841/87, 736; PH 1841/88, 744; PH 1841/90, 760.

²¹⁰ A rovatokban előforduló témák sokféleségéből következően nem lehetséges a teljes anyagi jog elemzése. Az 1840-es évek elején a bírói gyakorlatban legjobban megfigyelhető változás a szankciórendszer átalakulása, ezen belül a testi büntetések alkalmazásának lényeges csökkenése. Ebből kiindulva a büntetési rendszert érintő vizsgálódás számos újdonságot hozhat magával, ezen kívül számos más általános részi problémát is érintettek a szerzők, a továbbiakban csak ezek elemzésére kerül sor. A korabeli dogmatika kidolgozatlansága miatt a ma érvényesülő dogmatikai rendszer alapján történik a korabeli álláspontok ismertetése.

²¹¹ NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 1998. 15–36, 47–60.

²¹² *Adalék büntetőjogi eszmékhez*. PH 1841/53, 443.

²¹³ *Védelem mód.* PH 1841/55, 459.

²¹⁴ PH 1841/16, 126.

²¹⁵ NAGY FERENC: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről*. Magyar Jog 42 (1995) 257–270. 262–263; NAGY–TOKAJI: 50–51.

le az ilyen embereket, hátha kiderül róluk valami. A korabeli viszonyok között a törvényi szabályozás hiánya miatt valójában nehéz eldönteni, hogy mit tekintenek bűncselekménynek, de a csavargás önállóan nem tartozott ebbe a körbe. Sokkal egyértelműbb a helyzet egy franciaországi tudósításnál, hiszen kódex szabályozta a büntetőjogot. A *Külföldi napló*ban a *Journal des Débats*-ból idéztek: „A’ büntetéseknek úgy-mond – a’ törvény által el nem látott és meg nem engedett minden nehezítése nem igazság többé, hanem önkény és kegyetlenség.”²¹⁶ A hírből kiderül, hogy egyes politikai foglyokkal szemben törvényben nem szereplő büntetéseket is alkalmaztak. Ez a gyakorlat ellenkezik a *nulla poena sine lege scripta* formulával, amely eltiltja a büntetőjogi szankció szigorítását szokásjogi úton.²¹⁷ Ennek a speciális büntetőjogi jogelvnek a politikai sajtonban történő megjelenése nem meglepő, hiszen lényeges elemeit az 1843. évi büntetőjogi javaslat is megfogalmazta.²¹⁸

Büntetőkódex hiányában nem beszélhetünk a büntető törvény hatályáról, de a területi és személyi hatály megállapítására vonatkozó elvek közül a honossági elv²¹⁹ két megyei tudósításban is feltűnik. Komárom vármegye októberi évnegyedes közgyűlésének határozata így szólt: „A’ bécsi politia-igazgatóság hozzánk küldött megkeresése, mellynél fogva egy, általa fenytőperben elítelt keblünkbeli személynek megbüntetését kívánja, mivel külsországi hatóságok már most honosainkról semmi esetben sem ítélnének, nem foganatosíthatatik.”²²⁰ Vas megye is hasonló tartalmú határozatot hozott: „hogy illy esetekben külsországi hatóság által magyar polgár ellen hozott ítélet végrehajtassék, törvényeinkben nem gyökereztetik, ezen ítélet végrehajtásához a’ megye segédkezekkel nem járulhat.”²²¹ A magyar állampolgárok ellen külföldön lefolytatott eljárásokat nem ismerték el, az 1843. évi javaslat 5. §-a szerint a külföldön jogerős ítélettel lezárt eljárást is meg kell ismételni.²²² Szlemenics Pál véleménye szerint külföldön is a hazai törvények vonatkoznak a magyar polgárookra, Pauler Tivadar viszont már a külföldi ítéletet, és így az azt megalapozó büntető jogszabály hatályát is elismerte.²²³

A modern felfogástól eltérően a reformkori büntetőjog-tudomány a jogellenességet kizáró és a bűnösséget kizáró okokat egységesen beszámítást kizáró okként kezelte.²²⁴ Ezt mutatja az 1843. évi javaslat is, amelyben a VI. fejezet szabályozta a kérdést. A *Pesti Hírlap* hasábjain két ilyen ok fordult elő, az egyik az elmebetegség vagy betegség által okozott öntudatzavar. Ennek a pontos korabeli megfogalmazása a javaslat 73. § a)-c) pontjában található, a szakirodalomban is részletesen tárgyalták a kérdést.²²⁵ Bács megye levelezője arról tudósított, hogy a törvényszék elé állított négy gyilkos közül „a’ negyedik mint feleségét száz ütéssel k inzó, ’s így gyermekelszülést okozó gyilkos, hasonlóan halálra vala ítéendő: de orvosi vizsgálódás tanusítása szerint tébo-

²¹⁶ PH 1841/95, 802.

²¹⁷ NAGY: 264; NAGY-TOKAJI: 52.

²¹⁸ NAGY: 260; BALOGH: 481–482.

²¹⁹ NAGY-TOKAJI: 77.

²²⁰ PH 1841/82, 691.

²²¹ PH 1841/102, 856.

²²² FAYER: 1896/2. 15.

²²³ SZLEMENICS PÁL: *Magyar fenytő törvény*. Pest, 1865. (a továbbiakban: SZLEMENICS) 6–7; PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan*. Pest, 1869. (a továbbiakban: PAULER) 73–74.

²²⁴ BOTH ÖDÖN: *A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában (1790–1848)*. Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. X. Fasc. 7. 1963. 3.

²²⁵ SZLEMENICS: 54, 107, 111; PAULER: 69, 235; FAYER 1896/2.: 27; FAYER 1896/1.: 169; BALOGH: 481.

lyodottsága kinyilvánulván, mint ilyen örökös őrizet alá tétetett.”²²⁶ Vas megyében „egy gyujtással fenyegető, elme- és szava hiánya miatt nem hallgattatható ki”.²²⁷ Párizsban a beszámítást enyhítő oknak tekintették azt, „hogy az asszony gyakran a legiszonyatosb nehéz nyavalyában szenved, mely esztől is megfosztja”.²²⁸ A szülést követő beszámítást befolyásoló állapotra hívta fel a figyelmet a gyermekölés kapcsán Czilchert Róbert az *Értekezőben*: „S e’ felett bizonyos, hogy a’ tett maga nem egyéb, mint valódi bódultság az anya részéről, megfeythető az eszmék zavarodása, a’ megrettenés ’s a’ sokoldalú indulatok által a’ szülés első pillanatában.”²²⁹ A szerző nem tért ki ennek a megállapításának a büntetőjogi következményeire, elsősorban megelőzési kérdésekkel foglalkozott. Hont vármegye levelezője szerint a börtön helyett inkább kórházban kellene elhelyezni a rabok között nyilvántartott „egy ártatlan tébolyodottat” és „egy szerencsétlen siketnémát”.²³⁰ A hírből nem derül ki pontosan, hogy miért került a két beszámíthatatlan a megyei börtönbe, elképzelhető, hogy máshol nem tudták megoldani a biztonságos őrzésüket.

A vétőképeség problémája az életkor szempontjából is felmerült a *Pesti Hírlapban*, a Fejér megyei levelező beszámolt arról, hogy M. L. ellen folytatott szabálytalan vizsgálat megszüntetése mellett állók egyik érve így hangzott: „akkor még gyermek” volt az elkövető.²³¹ A tudósításból nem derül ki, hogy pontosan mennyi idő lehetett, amikor a gyűrűt ellopta, de feltételezhető, hogy tizenkét év alatti. A korabeli gyakorlat a tizenkettedik életévét be nem töltött elkövetőket vétőképtelennek tekintette, az 1843. évi javaslat is ezt fogadta el, Szlemenics viszont nem határozott meg pontos életkort.²³²

Az 1843. évi javaslat VIII. fejezetében szabályozott elévülés²³³ nem volt egyértelmű a kortársak számára, hiszen a javaslat vitájában báró Sztojka Imre Máramaros megye követe kijelentette: „a bűn, mely egyszer megtéetett, mindaddig, valameddig az meg nem bosszultatik, el nem enyészik; azért erre nézve az elévülést igazságtalannak látom”.²³⁴ Szlemenics Pál a kegyelmi enyhítési okok közé sorolta azt, amikor a cselekmény után hosszabb idő telt el és az elkövető becsületes életet folytatott, de országosan kialakult szokás az „elidősítésnek” a büntetőjogi alkalmazására nem bizonyítható. Pauler a büntetőjogi elévülést elfogadta és beszámolt a körülötte kialakult vitáról.²³⁵ Kossuth lapjában is felmerült ez a probléma egy szabálytalan nyomozás kapcsán. Székesfehérvárról a tudósító beszámolt egy megyegyűlési vitáról, amely M. L. gyermekkorában állítólag elkövetett lopása miatt a politikai ellenfelek által kezdeményezett kihallgatásokról alakult ki. A többség a vizsgálat megszüntetését javasolta „részint magasabb socialis szempontból indulva ki: hogy az olly gyermekkori vétségek, millyenek M. L. ellen felhozattak, habár bebizonyítva lennének is, féfiukorban büntetés

²²⁶ PH 1841/58, 487.

²²⁷ PH 1841/86, 723.

²²⁸ PH 1841/94, 793.

²²⁹ Czilchert 1841b 335.

²³⁰ PH 1841/103, 863.

²³¹ PH 1841/60, 503.

²³² SZLEMENICS: 54, 108; PAULER: 232; BOTH: 17; FAYER 1896/2.: 29; FAYER 1896/1.: 169; BALOGH: 482.

²³³ FAYER 1896/2.: 34–35.

²³⁴ FAYER 1900.: 201.

²³⁵ SZLEMENICS: 112, 118–119; PAULER: 312–314.

alá nem vonathatnak; mert így a' tévedt gyermeknek legnemesb ösztöne: férfiúi erényekkel feledség fátyolát vonni hibáira, meggyilkoltatnék".²³⁶

Hazai kegyelmezési gyakorlatról, talán éppen a téma vitatottsága²³⁷ miatt, nem számoltak be, de a *Külföldi naplóban* három ilyen hír található. Angliában a trónörökös születése adott alkalmat a politikai elitéltek szabadon engedésére, Würtembergben ismeretlen az oka a politikai foglyoknak adott amnesztiára. Franciaországban a király névnapján és unokája keresztelezésének napján kegyelmezett meg az uralkodó 187 polgári és 250 katonai elitéltnak.²³⁸

Az 1843. évi javaslat a büntetendő cselekmények súly szerinti felosztásánál a bichotom rendszert követte, de magában a javaslatban csak a büntetteket szabályozta, a kihágásokra külön javaslat készült. Elfogadták Szalay László indítványát, amelyet a *Codificatio* című művében részletesen meg is indokolt.²³⁹ Szlemenics Pál tankönyvében nem szerepel a bűncselekmények súly szerinti felosztása, de Pauler Tivadar már mint bevett gyakorlatot említette a büntetendő cselekmények büntetésekre és vétségekre osztását.²⁴⁰ Kossuth a testi büntetések ellen írt vezércikkében a súly szerinti felosztásra példaként hozta a francia kódexet, a korábbi és az újabb osztrák törvénykönyvet és a bajor megoldást. Badenben „a' vétségek helyett a' büntetések osztályoztattak (peinliche Strafen, bürgerliche Strafen) [...] ha meggondoljuk, minő nehéz volna a' törvényszegéseket belső jellemök szerint szétszétválogatni, ez utóbbi mód talán még biztosabban célhoz vezet”.²⁴¹ A *Pesti Hírlap* szerkesztője ez alapján a súly szerinti felosztást nem tartotta megoldhatónak.

Az elkövetőkkel csak egyetlen közleményben foglalkoztak, beszámoltak arról, hogy a francia herceg elleni merénylet támogatásával vádolták Dupoty szerkesztőt, ennek kapcsán idézték a francia lapokban megjelent tiltakozásokat. „Lehet e törvény szerint két különböző neve a' bűnrészességnek? van e közép valami a' bűnrészes és nem bűnrészes közt? mit jelentenek e szavak: nem egyenes (indirect) bűnrészes? mutassanak erre cikket a' törvénykönyvben.”²⁴² A korabeli szóhasználat és az esetleges fordítási pontatlanság miatt nem állapítható meg, hogy mit takar a kifogásolt kifejezés. A szerkesztő csak egy levelet kapott a merénylet kitervelőitől, mást nem tudtak a nyomozás során bizonyítani.

3. 2. A büntetési célok megfogalmazása

A hirdetési rovatot kivéve mindenhol érintették a szankciótani kérdéseket tárgyaló cikkekben a büntetés célját, az Akadémia büntetéstani pályázatát is ilyen címmel hirdették meg.²⁴³ Harmincöt közleményben említették meg a büntetőjogi szankció célját, a legtöbb ilyen jellegű megállapítás a *Megyei dolgok* hasábjain látott napvilágot.

²³⁶ PH 1841/60, 503.

²³⁷ Az 1843–44. évi országgyűlésen az egyik legnagyobb politikai vita a kegyelmezés körül alakult ki, a liberálisok szerették volna korlátozni az uralkodó ilyen jellegű jogait. FAYER 1900.: 63–66, 201–236.

²³⁸ Anglia: PH 1841/95, 801; Franciaország: PH 1841/38, 317; Würtemberg: PH 1841/80, 675.

²³⁹ SZALAY LÁSZLÓ: *Codificatio*. In: Publicistai dolgozatok I. Pest, 1847, 19–90. 65–66; FAYER 1896/1.: 150–151; BALOGH: 482.

²⁴⁰ PAULER: 64–65.

²⁴¹ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321.

²⁴² PH 1841/101, 850.

²⁴³ PH 1841/19, 150.

Az abszolút elméletek²⁴⁴ feltűnése öt cikkben figyelhető meg, a balatonfüredi levelező a büntetés céljának a közrend fenntartását jelölte meg, ezzel ellentétben a többi szerző egyértelműen elvetette a puszta megtorlást. A halálbüntetést megtorlásként fogta fel az ismeretlen szerző, aki a július 24-én megjelent számban elítélte a kerékbetörést: „Szomorú, midőn a' gonosz tettek bírása bosszúállóként kénytelen a' törvények értelmében föllépni, de még szomorúbb, midőn a' kivégeztetést kegyetlenséggel kell párosítania.” Kossuth a testi büntetéseket tárgyaló vezércikkében a botbüntetést is bosszúnak tekintette, hiszen nem alkalmas sem javításra, sem példaadásra. Borsod megye tudósítója a korabeli bűnügyi nyilvántartó, a „fekete könyv” eltörlését javasolta „mint a' javító rendszerbe ütköző sötét maradványát a' bosszuló rendszernek”. Bars vármegye levelezője is a bosszú felcserélését javasolta a javítás eszméjével.²⁴⁵

A *Pesti Hírlap*ban megfogalmazott büntetési célok döntő többsége a relatív elméletek²⁴⁶ közé tartozik. A túl kemény büntetés hatástalanságára hívta fel a figyelmet Kossuth a gyermekgyilkolás kapcsán, így tett említést a büntetés egyik céljáról, a megelőzésről. A megelőzés elemeit a március végén megjelent testi büntetésekkel foglalkozó vezércikkében sorolta fel, miközben a botozás célszerűtlenségét elemezte: „ugy javításra, mint oktatásra, ugy rettentésre mint példaadásra egyaránt alkalmatlan”. Bártfáról, a Hajdúkerületből, Vas megyéből és Zilahról jelent meg olyan közlemény, amelyben a speciális és a generális prevenció egyaránt szerepelt a büntetési célok között. Az elkövető javítását és a többi ember elriasztását a bűncselekményektől tekintette a büntetés céljának a Hajdúkerület levelezője, egy Zilahról érkezett tudósítás szerzője, Borsod megye levelezője és a bártfai tudósító. A botbüntetés alkalmazásának célját az „universal remedy” kifejezésben foglalta össze a Vas megyei tudósító.²⁴⁷

Huszonegy közleményben az elkövető újabb jogsértéseinek megelőzését, a speciális prevenciót tartották a büntetés céljának, három esetben a szerző egyértelműen elvetette az elriasztást, három tudósító pedig a bosszút tartotta elavultnak.²⁴⁸ Két szerző az elrettentést a korszerűtlen büntetési célok közé sorolta, de nem határozta meg, hogy mit állítana helyébe.²⁴⁹ Kenessey Károly az elrettentést mint létező gyakorlatot említette meg, de nem tartotta kívánatosnak.²⁵⁰ Kossuth szerint „a' büntetésnek elrettenteni, példát adni akaró oldala” már csak a törököknél és az oroszoknál van meg.²⁵¹ Bodon Ábrahám a generális prevenció irányzatának fő elvét említette a *Pesti Hírlap*ban, a

²⁴⁴ NAGY – TOKAJI: 267.

²⁴⁵ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321; Balatonfüred: PH 1841/85, 716; Bars: PH 1841/45, 376; Borsod: PH 1841/23, 185; Poroszország: PH 1841/59, 496.

²⁴⁶ NAGY – TOKAJI: 269–273.

²⁴⁷ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321; *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 209–210; *Gyermekgyilkolás*. PH 1841/10, 73; Bártfa: PH 1841/88, 740; Borsod: PH 1841/33, 269; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Vas: PH 1841/61, 511; Zilah: PH 1841/65, 546.

²⁴⁸ Javítás és elveti a bosszút: Bars: PH 1841/45, 376; Borsod: PH 1841/32, 185; Poroszország: PH 1841/59, 496. Javítás: a Fővárosi újdonságokban: PH 1841/3, 19; Puczolay 70–71; Bars: PH 1841/79, 666; Bács: PH 1841/58, 487; Fejér: PH 1841/60, 503; Komárom: PH 1841/13, 100; PH 1841/80, 674; Nyitra: PH 1841/59, 494; Pécs: PH 1841/14, 108; Somogy: PH 1841/42, 349; Szabadka: PH 1841/64, 536; Torontál: PH 1841/37, 306; Vas: PH 1841/102, 856; Veszprém: PH 1841/65, 544. Az elijesztés elvetése, csak javítás: Nyitra: PH 1841/89, 746; Borsod: PH 1841/33, 269; Frankfurt: PH 1841/69, 584.

²⁴⁹ Heves: PH 1841/55, 461; Róma: PH 1841/62, 520.

²⁵⁰ KENESSEY: 208.

²⁵¹ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 209.

büntetés alkalmazásának a céljai között szerinte a példaadás is szerepel, de a szankció csak akkor hatékony, ha az elítélre is valamilyen hatást gyakorol.²⁵²

A lapban az egyesítő irányzatnak²⁵³ két képviselője volt. Zoltán János a javítás mellett egy hasonlattal világított rá a másik célra: „Fenyítéknek azon szerepet kellene vinnie erkölcsi világban, mint gyógyszernek a’ testiben visznek, t. i. oda kellene működni, hogy a’ megbomlott rend helyre álljon, ’s a’ kór még csirájában nyomassék el.”²⁵⁴ Bihar megye levelezője a korszerűtlen börtönrendszer helyett „a’ rabok erkölcsi javulását és a’ közbátorság biztosítását inkább eszközölő móddal fölcserélésére” tett alispáni javaslatot ismertette.²⁵⁵

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a Pesti Hírlapban egyoldalúan a speciális prevenciót tekintették a büntetés céljának, de ezt nem lehet határozottan állítani. A korabeli szakirodalomban ez eddigi kutatások alapján a közvetítő irányzat volt az uralkodó,²⁵⁶ mivel a fogalomrendszer még nem volt kellően kidolgozott, így elképzelhető, hogy a jelszóként használt javítás a mai jelentésétől eltért. Más oldalról a liberálisok emberbaráti jelszavakkal próbáltak nagyobb tábort kialakítani,²⁵⁷ esetleg az elkövető javításának a túlhangsúlyozása is ennek része volt.

3. 3. Halálbüntetés

Az 1843. évi anyagi jogi javaslat egyik legnagyobb újdonsága a büntetési rendszer gyökeres átalakítása volt. A javaslat készítői hosszas viták után a halálbüntetést kihagyták a büntetések nevei közül.²⁵⁸ A halálbüntetés körüli vita a tudományos irodalomban már az 1830-as évek elején elkezdődött,²⁵⁹ de a jelek szerint a politikai sajtóban 1841-ben nem kapott akkora hangúlyt, mint a későbbi kodifikációs vitákban. A szankciórendszeren belül lényegesen kevesebbet foglalkoztak ezzel a kérdéssel, mint a testi büntetésekkel, és egészen mások voltak a hangsúlyok. Általában az egyes témáknál a megyei tudósítók szolgáltatták a híryanag nagyobb részét, a halálbüntetésnél viszont a Külföldi naplóban szerepelt a legtöbb információ.

A *Pesti Hírlap* első évfolyamában nem lehet megfigyelni azt az egyértelmű halálbüntetés-ellenességet, amely Dombóváry Géza álláspontja szerint a lapot jellemezte.²⁶⁰ Csak a nyilvános végrehajtást ítélték el, de ezt is külföldi példák alapján.²⁶¹ Ezen kívül a minősített halálbüntetés ellen emelte fel szavát a szerkesztő, egy poroszországi ke-rek-betörés kapcsán, a Heves megyéből kapott lófarokhoz kötésről szóló hír viszont

²⁵² BODON 1841a: 456.

²⁵³ NAGY-TOKAJI: 273.

²⁵⁴ ZOLTÁN: 379.

²⁵⁵ PH 1841/104, 871.

²⁵⁶ HORVÁT TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Budapest, 1981. 195.

²⁵⁷ MEZEY BARNA: *Büntetőhatalom és magyar liberalizmus*. In: *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 1998, 27–35. 31–32.

²⁵⁸ FAYER 1896/2.: 15; FAYER 1896/1.: 102–103, 151–152; FAYER 1900.: 24–59, 157–183; VARGA 1980a: 37–39, 77; BALOGH: 482.

²⁵⁹ Az első ilyen munka SCHEDEL FERENC (TOLDY FERENC): *Magazin für die philosophische, medizinische gerichtliche Seelenkunde* Hrsg. Dr. J. B. Friedrich ... Erstes Heft, 150. lap. 223 lap. Würzburg, 1829. 8. R. Tudományos Gyűjtemény 14 (1830/2) 102–109; Fenyő István: *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*. h. n. é. n. (1997) 113.

²⁶⁰ DOMBOVÁRY GÉZA: *Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a XIX. század első felében*. Budapest, 1906. 383.

²⁶¹ London: PH 1841/96, 810; Róma: PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565.

valótlan lehetett, mert nem fordult elő többet.²⁶² A szeptember 15-én megjelent számban mint érdekességet említettek két minősített halálbüntetést.²⁶³ Eltörlésének három kísérletéről számoltak be, de nem értékelték az eseményeket, Angliában hosszas küzdelem zajlott a halállal büntetendő cselekmények körének szűkítése körül, ennek egyik lépése volt az erőszakos közösülés büntetési tételéről folytatott vita.²⁶⁴ Az Egyesült Államok két tagállamában is komoly előrelépést tettek az abolíció irányába, hiszen Indiana államban elfogadták a megszüntetését, New Yorkban pedig csak öt szavazattal buktak meg a javaslat.²⁶⁵

Azonban közvetett utalást megfigyelhetünk, hogy nem mindenki támogatta feltétlenül a legsúlyosabb büntetés alkalmazását, hiszen Hatten püspök gyilkosának kivégzéséről szóló beszámoló „szomorú” dolognak tartotta a halálbüntetés alkalmazását.²⁶⁶ Kovács Lajosnak az *Értekezőben* megjelent cikke tartalmaz még ilyen jellegű megjegyzéseket. Egy perben „a’ bűn rablógyilkosság, oly borzasztó kegyetlenséggel kísérve, melly miatt kénytelen a bíró tétova nélkül az irtózatot, halál’ szót (mitől isten még eddig megmentett) kimondani.” A törvényszékek ítélezési gyakorlatáról szóló megalapítása így szólt: „Nem itélünk mi még, osztogatjuk a’ börtön kínait, pálczá, vasat, egyest, böjtöt, közmunkát, ‘s egy nap négy halált is.”²⁶⁷

Három hírből számoltak be arról a gyakorlatról, hogy a büntetési katalógusban elvileg meglévő halálbüntetést a gyakorlatban nem alkalmazzák, vagy a kiszabott büntetés nem kerül végrehajtásra. Írországból egy hóhér panaszkodott munkátlanságára, Vas megyében a tudósító szerint 1834 óta csak egy kivégzés történt, Turócból pedig a megyei tisztviselők emlékezete szerint 70 éve volt az utolsó végrehajtás.²⁶⁸

Két vármegyéből tudósítottak kiszabott, de még fellebbezéstől függő halálos ítéletről a törvényszéki statisztika közlése során. Az egyik Vas megyei hírből arról is értesülhetünk, hogy halálbüntetést gyilkosok, rablók és gyújtogatók esetében alkalmazott a sedria.²⁶⁹ Tíz végrehajtott halálbüntetésről tizenkét hírből számoltak be, ezek közül csak egy híradás volt hazai. Monokon és Londonban az elítéltet felakasztották, főbe lőtték Svájcban és Spanyolországban, bárdot használtak Rómában és Kínában, Franciaországban nyaktilót, Poroszországban kerékbe törték az elkövetőt, Perzsiában a botozás után a végrehajtást rábízták a tömegre, az egyik római hírből pedig nem derül ki a módszer.²⁷⁰ Hóhérokról két közleményben volt információ, két tudósításban csak utaltak erre a büntetési nemre.²⁷¹

²⁶² Heves: PH 1841/5, 34; Poroszország: PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513–514.

²⁶³ Kína: PH 1841/74, 624; Perzsia: PH 1841/74, 625.

²⁶⁴ PH 1841/30, 245; PH 1841/52, 439.

²⁶⁵ Indiana: PH 1841/50, 420; New York: PH 1841/91, 765.

²⁶⁶ PH 1841/59, 496.

²⁶⁷ KOVÁCS: 718–719; SÍK 1978.: 220.

²⁶⁸ Írország: PH 1841/65, 546; Turóc: PH 1841/88, 738; Vas: 1841/61, 511.

²⁶⁹ Bács: PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; Vas: PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 722.

²⁷⁰ Franciaország: PH 1841/46, 385; Kína: PH 1841/74, 624; London: PH 1841/96, 810; Monok: PH 1841/75, 636; Perzsia: PH 1841/74, 625; Poroszország: PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513–514; Róma: PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; Spanyolország: PH 1841/58, 489; Svájc: PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520.

²⁷¹ Hóhér: Görögország: PH 1841/79, 666; Írország: PH 1841/65, 546. Utalás: Angolhon: PH 1841/39, 326; PH 1841/55, 461.

3. 4. Testi büntetések

A középkori büntetési rendszer átalakításának szerves része testi büntetések megszüntetése, az 1843. évi javaslat kiiktatta a büntetési katalógusból ezt a büntetési nemet.²⁷² A kodifikációs bizottság elvi kérdéseket tárgyaló ülésén egyhangúlag elfogadták a botbüntetés kihagyását a büntetések közül, ennek ellenére az országgyűlési vita során felmerült a testi büntetések alkalmazásának szükségessége.²⁷³ Az 1843–44. évi országgyűlésen megjelenő megyei álláspontok egy hosszú és alapos előkészítő munka után készültek el, hiszen Vas megye körlevele után a követutasítások kidolgozásával megbízott választmányok közel folyamatosan működtek.²⁷⁴ A vármegyei nemesség legtöbb büntetőjogot érintő reformelképzelése a testi büntetésekkel kapcsolatos, különösen a végrehajtás módjával foglalkoztak. A *Pesti Hírlap* széles körben teret engedett a testi büntetések körüli vitának, egyértelműen elítélve a büntetésként alkalmazott verést. Minden rovatban érintették a kérdést, összesen hatvankét közleményben esett szó a botozásról, ebből a legtöbb, huszonöt a *Megyei dolgok* hasábjain látott napvilágot. A botbüntetés alkalmazását huszonegy közleményben ítélték el.²⁷⁵ Megszüntetésének legfontosabb okát a büntetési célokkal való ellentétességében, a célszerűtlenségében jelölték meg, tizenkilenc közleményben szerepelt ez a vélemény.²⁷⁶ A Hajdúkerületben és Veszprém megyében csak a nyílt végrehajtást tekintették célszerűtlennek, ettől eltekintve fenntarthatónak vélték a botbüntetést. Több szerző embertelennek minősítette a verést, mint büntetést, hiszen minden becsületérzést kiöl az elkövetőből, még inkább elvadítja, másrészt kegyetlen a végrehajtás és sokszor súlyos következményei vannak.²⁷⁷ Három közleményben szerepelt az a megállapítás, hogy a testi büntetések ellenkeznek a modern büntetőjogi eszmékkel.²⁷⁸ Két cikkben a büntetési nem jogszerűségét is megkérdőjelezték, Komárom megye levelezője szerint, mivel a testi büntetések alkalmazásának lehetőségét csak ritkán írja elő törvény, ezért szokásjogi úton meg lehet szüntetni. Kossuth Lajos ennél tovább ment, és egyenesen jogtalannak nevezte a botbüntetést,

²⁷² FAYER 1896/2.: 15; BALOGH: 482.

²⁷³ FAYER 1896/1.: 103; FAYER 1900.: 24–59, 157–183.

²⁷⁴ VARGA JÁNOS: *Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843) I.* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 11. Kaposvár, 1980, 177–243. (a továbbiakban: Varga 1980b) 186, 192, 206.

²⁷⁵ *Bot, vessző, korbács.* PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ütleghvirtuóz 's az ő kényura.* PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever.* PH 1841/39, 321–322; Erdélyhoni 137; Bodon 1841a 456; Amsterdam: PH 1841/21, 171; Angolhon: PH 1841/36, 296–297; PH 1841/37, 308; PH 1841/40, 332–333; PH 1841/100, 840; Arad: PH 1841/61, 511; Baranya: PH 1841/31, 255; Belgium: PH 1841/19, 153; Bereg: PH 1841/104, 870; Eperjes: PH 1841/50, 419; Máramaros: PH 1841/30, 243; Oroszország: PH 1841/96, 810; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szeged: PH 1841/86, 724; Temes: PH 1841/31, 253; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁷⁶ *Bot, vessző, korbács.* PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ütleghvirtuóz 's az ő kényura.* PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever.* PH 1841/39, 321–322; Erdélyhoni 137; Bodon 1841a 456; Zoltán 379; Baranya: PH 1841/14, 108; PH 1841/31, 255; Bátfá: PH 1841/88, 740; Eperjes: PH 1841/50, 419; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Komárom: PH 1841/80, 674; Nyitra: PH 1841/89, 746; Somogy: PH 1841/42, 349; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szabolcs: PH 1841/78, 656; Szeged: PH 1841/86, 724; Vas: PH 1841/61, 511; Veszprém: PH 1841/65, 544.

²⁷⁷ *Bot, vessző, korbács.* PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ütleghvirtuóz 's az ő kényura.* PH 1841/35, 285–286; *Bot for ever.* PH 1841/39, 321–322; A. – Z. 207; Amsterdam: PH 1841/21, 171; Angolhon: PH 1841/37, 308; Arad: PH 1841/61, 511; Bács: PH 1841/58, 487; Borsod: PH 1841/45, 376; Eperjes: PH 1841/50, 419; Hont: PH 1841/103, 863; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Szeged: PH 1841/86, 724; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁷⁸ *Ismét egy ütleghvirtuóz 's az ő kényura.* PH 1841/35, 285; Arad: PH 1841/61, 511; Hont: PH 1841/52, 435.

megemlítve azt, hogy „törvényszerű szokássá vált”. A szerkesztő ezen megjegyzése nem világos, hiszen a korabeli jogfelfogás szerint botozást megtiltó törvény hiányában, szokásra való hivatkozással alkalmazható.²⁷⁹

A testi büntetések teljes eltörlésének javaslata tizenkét közleményben jelent meg, a legelősebben Kossuth követelte a megszüntetését: „Ha tehát a' büntetésnek e' neme jogtalan, durva, kegyetlen, kiszámíthatatlan; ha úgy javításra, mint oktatásra, úgy rettentésre mint példaadásra egyaránt alkalmatlan: miért nem töröljük el?” Mondani-valója alátámasztásaként az „ujabb törvényhozások” áttekintését adta a testi büntetésekkel kapcsolatban.²⁸⁰ Tényleges megszüntetésről csak két cikkben történt említés, ezek megfelelő alapot nyújtottak a későbbi hivatkozásra.²⁸¹ A fenntartását pártolók legfőbb érve az volt, hogy a bűncselekmények számának azonnali növekedése követné a botbüntetés megszüntetését, az eltörlés mellett állók viszont a kevésbé kegyetlen büntetések nevelő hatására hivatkoztak. Ennek alátámasztására öt alkalommal említették az eltörlés pozitív hatásait, sőt a bártfai levelező szerint a ritkább alkalmazás is a bűncselekmények csökkenését eredményezte.²⁸²

A fentiek alapján 1841-ben még nem volt olyan a helyzet, hogy a testi büntetések teljesen megszűnjének, ezért valószínűleg taktikai okokból a zárt helyen történő végrehajtás terjesztését is magára vállalta a szerzőgárda. Kossuth Lajos mindig a megszüntetés mellett foglalt állást, de a megyei tudósítók többsége csak a ritkább alkalmazást és a nem nyilvános végrehajtást szorgalmazta. Hont vármegyéből és Gömör megyéből számoltak be a nyílt végrehajtás pártolójának véleményéről. Hont levelezője a nyilvánosság kizárását elvető közgyűlésről beszámolva június 20-án ezt írta: „Oka indítvány megbuktának egy részről az: hogy törvényszékeinken rendszeresen megjelenni szokott táblabíráink többségének ideája sem lévén az újabb büntetőjogi eszmékről, – az határozottan a' záchi idők eszméihez ragaszkodik.”²⁸³ Varga János megállapítása szerint a negyvenes évek elején csak kilenc vármegyében javasolták a zárt végrehajtást, de „1841–1844 között csupán Nyitra, Bereg és Ung helyezte át e büntetés végrehajtását”, a többi megmaradt a régi gyakorlat mellett, például Hont vármegye.²⁸⁴ A *Pesti Hírlap* első évfolyamát vizsgálva ettől eltérő kép bontakozik ki. Csak két vármegyéből érkezett tudósítás a nyilvánosság kizárását célzó javaslat elvetéséről, de Hont vármegye törvényszéke egy félév múlva megváltoztatta korábbi álláspontját.²⁸⁵ Veszprém megyében és Beregben a testi büntetés végrehajtásának a helyét az ítélet határozta meg, nem ragaszkodtak a piactéren történő botozáshoz.²⁸⁶ A botbüntetés helyét félig zárt helyre, a piactérről a megyeház udvarára tették át három törvényszék területén.²⁸⁷ Kossuth egyik vezércikkében említette a porosz és az osztrák gyakorlatot, amely szerint egészen kivé-

²⁷⁹ *Bot for ever*. PH 1841/39, 321; Komárom: PH 1841/80, 674.

²⁸⁰ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 210; *Ismét egy ütlegetvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285–286; Arad: PH 1841/61, 511; Baranya: PH 1841/31, 255; Bács: PH 1841/58, 487; Bereg: PH 1841/104, 870; Eperjes: PH 1841/50, 419; Komárom: PH 1841/80, 674; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Temesvár: PH 1841/31, 253; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁸¹ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 210; PH 1841/18, 143.

²⁸² Bártfa: PH 1841/88, 740; Eperjes: PH 1841/50, 419; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Zilah: PH 1841/37, 306–307.

²⁸³ BODON 1841a: 456; Hont: PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863.

²⁸⁴ VARGA 1980b: 230.

²⁸⁵ Bács: PH 1841/58, 487; Hont: PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863.

²⁸⁶ Bereg: PH 1841/104, 870; Veszprém: PH 1841/65, 544.

²⁸⁷ Gömör: BODON 1841a: 456; Szeged: PH 1841/86, 724; Veszprém: PH 1841/65, 544.

teles esetektől eltekintve nem nyilvános a testi büntetés végrehajtása. Ezen kívül tíz magyar közleményben szerepel az, hogy a közönséget kizárták a botbüntetés végrehajtásáról. Baranyában, Nyitrában és Hont megyében a törvényszék határozott így, máshol feltehetően a közgyűlés vagy a városi tanács döntött ebben a kérdésben. Temes megyében a tudósító szerint „rabjaink több év óta a’ megyei uj ház tágas udvarában, bezárt kapuknál fenytettek.” A *Bot, vessző, korbács* című vezércikkben szereplő adatokat a levelező így cáfolta: „Mert a’ büntetések régente nem csak Baranyában, hanem egyebütt is szokásban volt ezen nemét a’ megyei törvényszék már több évek előtt – és nem, a’ mint állittatik, csak jövőre – eltörölte.”²⁸⁸ A temesi és a baranyai tudósító cikkéből is kiderül, hogy a végrehajtás nyilvánosságának megszüntetése nem kifejezetten az 1840-es évek elejének eszméje, a törvényhatóságok egy része már a harmincas években bevezette az ún. „intramurán” végrehajtást.²⁸⁹

Nem mindenhol alkalmazták a testi büntetést, a nemeseken kívül bizonyos csoportokat kiemelték a botozás alól. Székelyföldön a székely jogállás miatt és nem emberieségi szempontból nem szerepelt ez a büntetési nem, Vas megyében a nőket nem lehetett így büntetni. Arad vármegyében a községi tanácsok tagjait nem így fenytették, mert a becsületét veszített tanácsstag nem lenne alkalmas feladatára. Középszolnok megyében az egyik főszolgabíró a testi büntetések helyett inkább közmunkát szabott ki, ezt javasolták szélesebb körben is alkalmazni. Komárom vármegyéből örömmel számolt be a tudósító arról, hogy a hallgató rendszerű „javító ház” közös műhelyében nem kell a testi büntetés alkalmazása a rend fenntartásához.²⁹⁰ Az azonnali megszüntetés helyett a mérsékeltbb alkalmazást is megfelelőnek tekintették kilenc közleményben.²⁹¹ A botbüntetés gyakorlatáról tizenhat cikkben számoltak be.²⁹² A testi büntetések kiszabásához, végrehajtásához gyakran visszaélés is kapcsolódott, tizennégy ilyen eseményről beszámoló közlemény jelent meg 1841-ben a *Pesti Hírlap*ban.²⁹³

3. 5. Becstelenítő büntetések

A *Pesti Hírlap* első évfolyamát vizsgálva megállapítható, hogy a megszegyenítő büntetéseket Magyarországon már nem alkalmazták, Szlemenics és Pauler is mint régi szokást említette,²⁹⁴ ilyen gyakorlatról csak a Külföldi naplóban számoltak be. A lap

²⁸⁸ *Bot, vessző, korbács*. PH 1841/26, 210; Baranya: PH 1841/31, 255; Bártfa: PH 1841/88, 740; Bereg: PH 1841/104, 870; Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Hont: PH 1841/103, 863; Nyitra: PH 1841/59, 494; Pest: Remellay 506; Szabolcs: PH 1841/78, 656; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Temes: PH 1841/31, 252.

²⁸⁹ KABÓDI CSABA – MEZEY BARNA: *A büntető rendszer alapszorgalmi*. Budapest, 1997, 78.

²⁹⁰ Arad: PH 1841/61, 511; Középszolnok: PH 1841/76, 657; Komárom: PH 1841/80, 674; Székelyföld: PH 1841/48, 384; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁹¹ Bars: PH 1841/79, 666; Bártfa: PH 1841/88, 740; Borsod: PH 1841/45, 376; Komárom: PH 1841/80, 674; Nyitra: PH 1841/89, 746; Sátoraljaújhely: PH 1841/63, 527; Somogy: PH 1841/42, 349; Szabadka: PH 1841/64, 536; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁹² *Bot for ever*. PH 1841/39, 321; Bodon 1841b 795; Kovács 718; Remellay 506; Amsterdam: PH 1841/21, 171; Angolhon: PH 1841/36, 296; PH 1841/37, 308; PH 1841/82, 693; Belgium: PH 1841/19, 153; Borsod: PH 1841/33, 269; Máramaros: PH 1841/30, 243; Oroszország: PH 1841/96, 810; Perzsia: PH 1841/74, 625; Selmechánya: PH 1841/60, 504; Somogy: PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349.

²⁹³ *Ismét egy üllégvirtuóz 's az ő kényura*. PH 1841/35, 285; *Jámbor ohajtás*. PH 1841/41, 337; A. – Z. 207; KOVÁCS: 718; B. PH 1841/59, 496; Baranya: PH 1841/71, 598; PH 1841/72, 608; Középszolnok: PH 1841/78, 657; P. PH 1841/48, 401; Pest: PH 1841/3, 19; PH 1841/38, 314; PH 1841/57, 478; Trencsén: PH 1841/80, 674; Zala: PH 1841/96, 807.

²⁹⁴ SZLEMENICS: 98; PAULER: 206.

munkatársai egyértelműen elítélték a bűnelkövető megszégyenítését, középkori büntetési formának tekintették. A *Times*ból átvett pellengérré szóló ítélethez megjegyzést is fűztek. „Meddig fog még a’ sötétebb századok igazgátszolgáltatásának eme’ maradványa felmaradni a’ pogáriásodott Európában!!” Ugyanilyen felháborodással számoltak be egy francia bíróság „nyilvános piaczeni kiállításra” szóló ítéletéről, egy bitófához állításról, csakúgy, mint két belga váltóhamisító megbélyegzéséről, valamint egy hollandiai hírről, amelyben megbélyegzés és kikorbácsolás szerepelt. A „muszka belügyminiszter” körlevelében a megbélyegzés büntetések alapos végrehajtásáról intézkedett, ezt a hírt már nem is látták el hosszú elítélő megjegyzéssel.²⁹⁵

Magyarországon a *Pesti Hírlap* első évfolyama alapján a testi büntetések nyilvános végrehajtása jelentette az elítélt megszégyenítését. A botbüntetés megszüntetésének hívei ezt hozták fel legfőbb érvként, hiszen a közösség előtt becsületét veszített elkövetőnek nincsen lehetősége a beilleszkedésre.²⁹⁶ A Zemplén megyei levelező cáfoltt egy korábbi beszámolót, amely szerint a megyeháza udvarán kikötéshez használt oszlop állt. A Hajdúkerületben a testi büntetések végrehajtásának zárt tátele mellett „a’ közmeleggályztatás undorító czégrei a’ bitófák pedig mindenütt megsemmisítettnek rendeltettek”.²⁹⁷

3. 6. Katonának adás büntetés

A szabadságbüntetések speciális változata volt a garázda jellegű bűncselekményt elkövető, a közösségi normákat semmibe vevő legényekkel szemben a 18. század utolsó harmadában a katonának állítás.²⁹⁸ A Helytartótanács 1797-ben és 1799-ben kiadott rendeleteivel a súlyosabb bűncselekmények elkövetőinél megtiltotta ennek a büntetési nemnek az alkalmazását, csak csekélyebb törvényszegéseknél volt kiszabható büntetésként. A kört tovább szűkítette egy 1807-ben kiadott rendelkezés, majd a sorozás megváltozásával kiment a gyakorlatból, de Pauler Tivadar szerint „a hivatalból történt katonaaállításnak legujabban is voltak esetei”.²⁹⁹ Az 1840. évi országgyűlés megszavazta az újoncozást (1840:2. tc.), amelyet 1841-ben a *Pesti Hírlap* élénk érdeklődése mellett hajtottak végre. A vidéki tudósítók sorozatosan számoltak be a katonaaállításról, különösen a szabálytalanságokra figyeltek oda a szerzők. Ezek közé tartoztak azok az esetek, amikor az elvileg kötelező sorshúzás nélkül vált valaki katonává. Négy vármegyéből, a Jászkun Kerületből és Szatmárnémetiből érkezett tudósítás büntetőeljárás alatt levők besorozásáról.

A Jászkun Kerületből küldött levelében a H. L. szignójú szerző mutatott be egy esetet: „a’ fenytő törvényszék és ujonczállítás egy füst alatt tartatván, mintegy

²⁹⁵ Amsterdam: PH 1841/21, 171; Angolhon: PH 1841/8, 62; Belgium: PH 1841/19, 153; Franciaország: PH 1841/15, 118; PH 1841/94, 793; Oroszország: PH 1841/96, 810.

²⁹⁶ Bot, vessző, korbács: PH 1841/26, 209–210; *Ismét egy ültélgvirtuóz ’s az ő kényura*: PH 1841/35, 285–286; Bot for ever: PH 1841/39, 321–322; A. – Z.: 207; ERDÉLYHONI: 137; BODON 1841a: 456; Arad: PH 1841/61, 511; Baranya: PH 1841/31, 255; Bars: PH 1841/79, 666; Bereg: PH 1841/104, 870; Borsod: PH 1841/23, 185; Eperjes: PH 1841/50, 419; Komárom: PH 1841/13, 100; Szabadka: PH 1841/64, 536; Szabolcs: PH 1841/78, 656; Szeged: PH 1841/86, 724; Temes: PH 1841/31, 253; Vas: PH 1841/61, 511.

²⁹⁷ Hajdúkerület: PH 1841/58, 488; Sátoraljaújhely: PH 1841/63, 527.

²⁹⁸ HAJDU LAJOS: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Budapest, 1985, 169–173.

²⁹⁹ SZLEMENICS: 102; PAULER: 185–186.

tizenhárman soroztatának be, még pedig nem önkintesnek, korántsem! hanem mind olyanok, kik jóknak 's odavalóknak látszanak." Erre az esetre Bajkay Endre is visszatért a kerületet bemutató cikkében, hiszen a rabok „mondúrba rázattak”, a besorozottak „mindnyájan kis vétkesek, 's többnyire korcsmákban verekedni szokott hetyke legények”. A szerző kényes kérdésnek minősítette a történeteket.³⁰⁰

Szatmárnémeti levelezője így számolt be: „a' többi 28 sorshuzás nélkül tömlöczből, kóborlókból 's – mint állittatik – önkintesekből állítatott ki [...] még így sem tudom hogy lehet a' tömlöczben levőt sorshuzás nélkül ujonczok közé sorozni. Tettéért büntetni lehet, de törvényes jogától megfosztani nem lehet, vagy legalább nem kellene.” Kossuth megjegyzéssel látta el a tudósítást: „a' honvédelem nemes és szent hivatása büntetés nemévé ferdítettik?” Verőce megyében „mikép fölvétetvén egy fenyítőper, kisült: hogy a' lólopást megvallott, de még el nem ítélte e' perbeni négy rabnak egyike – a' katonaságnak mint ujoncz átadatott.” Varasd megyében a kóborlókat sorozták be, köztük egy stájerországi lakost, aki egy birtokper miatt „honából kis időre lejött, szinte mint kóborló erőszakosan besoroztatott”. Biharban egy 17 éves fiú „sokszorú kicsapongásaiért sorsozás alá rendeltetett” szerencséje volt, de „kicsapongásait ujjakkal tetéztvén, a' besorozási küldöttség elébe hozatott, 's ,per fata' katonává is lett.” Így „ki háborgatója volt a' falu békéjének, honvédői szerepénél fogva őre legyen egy nemzet békéjének.” Hont vármegyében egy fiatallembert katonának adásra ítélték, de a levelező nem talált utalást az elkövetett bűncselekményre.³⁰¹

3. 7. A szabadságvesztés és egyéb büntetések

A korszakban uralkodóvá váló büntetési nemről, a szabadságvesztésről a *Pesti Hírlap*ban kizárólag büntetés-végrehajtási szempontú közlemények jelentek meg. Az elkövető elzárását, mint büntetést a lap szerzői megfelelő szankciónak tekintették, amely alkalmas a javításra. Legnagyobb hangsúlyt az egészségtelen, emberi tartózkodásra nem megfelelő tömlöcök mielőbbi átalakítása és a rabok elkülönítése kapta. A korszerű börtönrendszer kialakításáról is folyt a párbeszéd, valamint ezzel kapcsolatos megyei kezdeményezésekről is beszámoltak rendszeresen.

Kovács Lajos a korabeli büntető törvénykezést minősítő cikkében a reformkori büntetések szinte teljes katalógusát adta, így a szabadságvesztés három leggyakrabban alkalmazott súlyosítását is megemlítette, a közmunkát, a börtönt és a vasat.³⁰² A közmunka elrendelésénél a törvényszék célja a szabadságvesztés letöltésének megnehezítése, bevétel szerzése és néha az elítélt megszégyenítése volt. Nem a bűnelkövető javításának eszközét látták benne legtöbbször a bírák, de a *Pesti Hírlap*ban már több olyan tudósítás is napvilágot látott, amelyben a büntetés céljának megvalósítását elősegítő eszköznek tekintették a munkáltatást. Vas megyében ezt az álláspontot képviselték, amikor a várható nagyobb haszon ellenére sem adták bérbe a börtön műhelyét. Bereg vármegyében ezzel szemben magánszemélyeknek is kikölcsönözték a rabokat.³⁰³ A fogvatartottak börtöntöltése vallási alapokon nyugodott, de olyan helyeken, ahol a tör-

³⁰⁰ PH 1841/26, 211; BAJKAY: 298.

³⁰¹ Bihar: PH 1841/53, 445; Hont: PH 1841/103, 863; Szatmárnémeti: PH 1841/48, 400; Varasd: PH 1841/71, 597; Verőce: PH 1841/39, 323.

³⁰² KOVÁCS: 718.

³⁰³ Bereg: PH 1841/71, 597; Vas: PH 1841/102, 856.

vényhatóság gondoskodott az élelmezésről, jelentős megtakarítást is eredményezett. A bilincs alkalmazása az elítélt sanyargatásán kívül a szökések megakadályozását és esetleg a megszegyenítést szolgálta.

A 19. század első felében a nem helyi lakos bűnelkövetőket, hogy a további bűncselekményeket megelőzzék, kitiltották az adott településről, vagy megyéből. A kitiltást sajátosan értelmezte Szlemenics Pál, hiszen a polgári jogokat megszorító büntetések közé sorolta, Pauler viszont a szabadságbüntetésekhöz.³⁰⁴ A kitiltás alkalmazását Remellay Gusztáv cikkében figyelhetjük meg, Pesten a tilos visszatérést is büntették. Hont vármegyében javasolták, hogy „ezentul minden kibocsátott rab helységről helysége kikísértessek a' megyéből”, de ezzel nem értett egyet a levelező, mert szerinte a letöltött büntetés után nem akadályozható a szabad mozgás.³⁰⁵

A csekélyebb súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben, különösen, ha az illető aránytalanul sok időt töltött előzetes letartóztatásban, vagy nem volt elég bizonyíték, a bíróság dorgálást alkalmazott. Bars megye levelezője arról számolt be, hogy az utolsó törvényszéken „ritkábban 's kevesebb számmal ítéltetett az ütle; divatosabbá lön az ítéletnek törvényszék előtt hallása alkalmával a' vétség neméhez alkalmazott szelid dorgálás, javulásra intés.”³⁰⁶ Szlemenics büntetőjogi kézikönyvében nem szerepel ez a büntetési nem, Pauler álláspontja szerint pedig a becsületbüntetések közé tartozik.³⁰⁷

Egy Udvarhelyszékből érkezett tudósítás szerint felmerült a közgyűlésen az a javaslat, hogy a „tisztí büntetéseket” fordítsák közcélra. Itt nem igazi vagyoni büntetéstől lehetett szó, hanem inkább bírságról.³⁰⁸

3. 8. Büntetéskiszabási kérdések

Büntetéskiszabási kérdésekkel keveset foglalkoztak a *Pesti Hirlap* első évfolyamában, egyetlen esetben szerepel kifejezetten ilyen probléma. Balatonfüredről érkezett levélben a tudósító így foglalta össze álláspontját: „De büntetésnél vajmi sok körülménynek kell tekintetbe jöni; többi közt a' személyek műveltségének és polgári állásának; 's minél nagyobb e' kettő a' vétkes személyében, annál nagyobb a' beszámítás terhe.” Szerinte a „polgárok személybátorságára 's személyes jogainak védelmére ügyelő hivatalnok tiszteres beszámítást érdemel.”³⁰⁹ Az 1843. évi javaslat 82. §-a is tartalmazott ilyen súlyosító körülményeket.³¹⁰

Borsod vármegyéből a bécsi tűzkármentesítő társaság sérelmére elkövetett csalások miatt indított eljárásról számoltak be. Az ügyvivőt, aki a „csalfálkodásokban főszerepet” vitt, négy év rabságra ítélték, de még legalább öt perben várt rá marasztaló ítélet. A levelező ezt a megoldást igazságtalannak tartotta, hiszen „történhet, hogy 20 év is juthat büntetésüül; midőn urunk királyunk élete eloltását megkísértett bűnös 15 évre kárhoztaték.” Az eljárásokat a megyei tisztviselők javaslatára sem egyesítették. Kosuth így vélekedett a kérdésről: „itt a' bűn egy hűtlenséggel egybekötött csalás; a' külön tettek csak azonegy bűnnek különféle alakban ismétlései, 's ezért csekély nézetünk

³⁰⁴ SZLEMENICS: 99; PAULER: 177.

³⁰⁵ PH 1841/52, 435; REMELLAY: 507.

³⁰⁶ PH 1841/45, 376.

³⁰⁷ PAULER: 207.

³⁰⁸ PH 1841/68, 572.

³⁰⁹ PH 1841/85, 716.

³¹⁰ Fayer 1896/2. 30.

szerint is ugyanazon egy pörbe tartozók”.³¹¹ A borsodi törvényszék álláspontja nem világos, hiszen az 1843. évi anyagi jogi javaslat ismerte az egy eljárásban elbírált cselekményekre a halmazati büntetést, sőt Mittermaier véleménye ellenére igen szigorúan alkalmazta az aszperáció elvét.³¹² Kossuth megállapítását vizsgálva úgy tűnik, hogy a mai fogalmaink szerinti homogén anyagi halmazatot vagy a folytatólagos bűncselekményt látta itt megvalósulni.³¹³ A korabeli büntetőjogi szakirodalom ismerte az anyagi halmazatot, sőt Szlemenics Pál az „egyenmű halmozott büntetteket” „ismételteteknek” nevezte, ezen belül az ugyanazon egy tárgy ellen elkövetettet „folytatottnak”, a többféle tárgy ellen elkövetettet „megújítottak”. Ennél a résznél a szerző nem világította meg az elhatárolás okát gyakorlati példákkal, így nem értelmezhető a felosztás. Pauler Tivadar példákkal alátámasztott felosztása szerint a borsodi csalássorozat az anyagi halmazaton belül bűnismétlés, mivel hasonló bűncselekményeket követett el.³¹⁴

A francia jogfelfogás a büntetett előlethez különböző következményeket is fűzött: „Azon egyedek, kik vagy gyalázatot vagy két 's több évi javítást magokban foglaló büntetésre ítéltetvék, a' hadseregénél nem szolgálhatnak.” Magyarországon ennek nem volt kialakult gyakorlata, de Hont vármegyében a büntetés kiállása után is korlátozni próbálták a szabad mozgást.³¹⁵

4. Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a *Pesti Hírlap* első évfolyamának számaiban gyakori téma volt a büntetőjog. Minden rovatban és három kivételtől eltekintve (22; 24; 81.) minden számban valamilyen formában, legalább érintőlegesen foglalkoztak ilyen jellegű kérdésekkel. Ezeknek a közleményeknek csak kisebb részét alkották az anyagi büntetőjogot érintő hírek, cikkek, általában nem egy témát érintettek, hanem büntetőeljárási, börtönügyi és anyagi jogi kérdések keveredtek a közleményekben. Az anyagi jogon belül az általános részbe tartozó kérdésekkel foglalkoztak a legtöbbször, ezek közül a büntetés-tan váltotta ki a legnagyobb érdeklődést, a szerzők következetesen a büntetési rendszer teljes átalakítását szorgalmazták.

A lap munkatársai és ezen keresztül az olvasók is ismerték a legalitás elvét, bár ennek szokásjogon alapuló büntetőjog esetén nincsen nagy jelentősége. Hatályos törvénykönyv nélkül is alkalmazták a honossági elvet a megjelent híradások alapján. Beszámítást kizáró okok közül csak az elmebetegség és a gyermekkor merült fel, a büntethetőséget megszüntető okok közül a kegyelmet és az elévülést tárgyalták a szerzők. Kossuth elvetette a bűncselekmények súly szerinti felosztását, annak ellenére, hogy a magyar szakirodalom ismerte. A bűnrészesség kérdése csak egy alkalommal került szóba, egy franciaországi hírből.

A nagy számú büntetés célját érintő közlemény döntő többsége a bűnelkövető javítását tartotta a legfontosabbnak, de akadt pártolója az abszolút elméletnek és az egyesítő irányzatnak is. Az egyes büntetési nemek közül érdekes módon a halálbüntetés

³¹¹ PH 1841/57, 478.

³¹² FAYER 1896/2.: 31–32; FAYER 1896/1.: 170–171; NAGY–TOKAJI: 355.

³¹³ NAGY–TOKAJI: 240–243.

³¹⁴ SZLEMENICS: 58; PAULER: 121.

³¹⁵ Franciaország: PH 1841/36, 297; Hont: PH 1841/52, 435.

problémáját csak kevésszer érintették, pedig ekkor már a szakirodalom egy évtizede foglalkozott a problémával. Nem foglalt állást a szerkesztőség a megszüntetése mellett, a minősített végrehajtást viszont elítélték. A testi büntetésekkel szemben viszont határozottan felléptek a lap szerzői, mivel az azonnali eltörléshez ekkor még nem voltak meg a feltételek, a nyilvános végrehajtás megszüntetéséért és a ritkább alkalmazásáért szálltak síkra. Ezzel összefüggésben a becstelenítő büntetéseket elítélték, mert a javítási elmélettel ellentétes, így nem megfelelő büntetőjogi szankciónak. A szabadságvesztéssel kizárólag végrehajtási szempontból foglalkoztak a szerzők, több alkalommal szerepelt viszont a katonának adás büntetesként alkalmazása, amelyet elleneztek a szerzők. Nem foglalkoztak a vagyoni jellegű büntetésekkel, de a kitiltás és a dorgálás felmerült. Büntetéskiszabási kérdések közül a tisztségviselőknél érvényesülő nagyobb beszámítás mellett a bűnhalmazat található meg a *Pesti Hírlap* első évfolyamában.

Annak ellenére, hogy a politikai sajtó komolyabb tudományos vitára alkalmatlan, számos modern büntetőjogi elv megjelenése tapasztalható a *Pesti Hírlap* 1841. évi számaiban. A korabeli törvénykezési gyakorlatba és az egyes törvényszékek büntetőjogi gondolkodásába enged bepillantást a rengeteg büntetőjogi kérdést érintő vidéki tudósítás. A hírlapirodalomban feltűnő eszmék néhány év alatt meghódították a közvéleményt, hiszen az itt még csak óvatosan említett reformkérdések az 1843. évi javaslatban már pontos megfogalmazást nyertek. A *Pesti Hírlap* nagy olvasótáborán keresztül tulajdonképpen előkészítette a kodifikációs vitákat, és lehetőséget biztosított a büntető igazságszolgáltatás egységesedéséhez, a büntetési rendszer viszonylag gyors átalakulásához.

SZILVIA BATÓ

STRAFRECHTLICHE PRINZIPEN IM ERSTEN JAHR VON PESTI HÍRLAP (1841)

(Zusammenfassung)

Man kann die Strafrechtsgeschichte der ungarischen Reformzeit (1790–1848) erforschen, wenn man neben der reformzeitlichen Fachliteratur und den Quellen aus den Archiven auch die politische Presse studiert. In Ungarn hat die moderne öffentliche Meinung sich am Anfang der dreissiger Jahre des 19. Jahrhunderts entfaltet, und die erste moderne politische Zeitung (*Pesti Hírlap*) erschien 1841. Nach zwei erfolglosen Kodifikationsversuchen wurde eine Landkommission 1840 eingesetzt, um ein Strafgesetzbuch auszuarbeiten. Diese Arbeit hat die öffentliche Meinung mit grossem Interesse verfolgt, in der politischen Presse erschienen viele Nachrichten und Artikel über die Strafverfahren und das Gefängniswesen. In der *Pesti Hírlap* haben sich die Komitatsreporter auch mit dem materialien Strafrecht beschäftigt. *Pesti Hírlap* besteht aus fünf grossen Teilen (Leitartikel, Nachrichten aus der Hauptstadt, Berichten aus dem Komitat, Auslandsnachrichten, Abhandlung), in jedem Teil sind Probleme aus dem allgemeinen Teil des materiellen Strafrechts vorgekommen. Diese Themen waren zum Beispiel: das Prinzip *nullum crimen sine lege*, die Verjährung und die Strafbarkeit. Aber am meisten hat man über die verschiedenen Straforten geschrieben.